

Vlastivědný časopis

PODESNÍ

2. číslo

Velké Losiny
prosinec 2006

OBSAH

Články

Zdeněk Gába	Františkova myslivna.....	3
Aurelia a Helene Rotterovy (1962)	Pověst o potulném muzikantovi ve Vlčí jámě	4
Richard Jašš	Skautské hnutí ve Velkých Losinách v letech 1945–1948	6
Ludvika Nosálová	Po stopách pověsti o čarodějnickém mlýně u Rudoltic	11
Ivo Müller	Nepůvodní rostlinné druhy v břehových porostech dolního toku Desné.....	19
Karla Ficnarová, Roman Bednář	Historie červenohorské silnice	22
Richard Jašš	Sloup Nejsv. Trojice v zámeckém parku ve Velkých Losinách.....	26
Stanislav Hošek	Morová epidemie v Rapotíně (1714–1715)	28
Karel Miloš	Zaniklé silotvorné zařízení rapotínské sklárny	32
Richard Jašš	Obsazení Šumperska československým vojskem v prosinci 1918	38
Stanislav Hošek	Historie obecné školy č.p. 10 ve Vízemberku (Loučné nad Desnou).....	44
Zdeněk Gába a Pavla Gábová	Cesta na Borový vodopád.....	48

Představujeme Vám Podesní

Richard Jašš	Vymezení oblasti Podesní podle Trautenbergera z roku 187251 Fotogalerie Podesní.....
--------------	---

Kulturní revue

	Představujeme umělce našeho kraje	56
	Alena Kochwasserová	56.
Günter Hujber	Mrtvé slunečnice	62
	Kalendář akcí pořádaných občanským sdružením Obnova kulturního dědictví údolí Desné pro rok 2007.....	63
	Seznam prodejních míst pro časopis Podesní v roce 2006 ..	64
	Pokyny pro zájemce o předplatné časopisu Podesní.....	64

Františkova myslivna

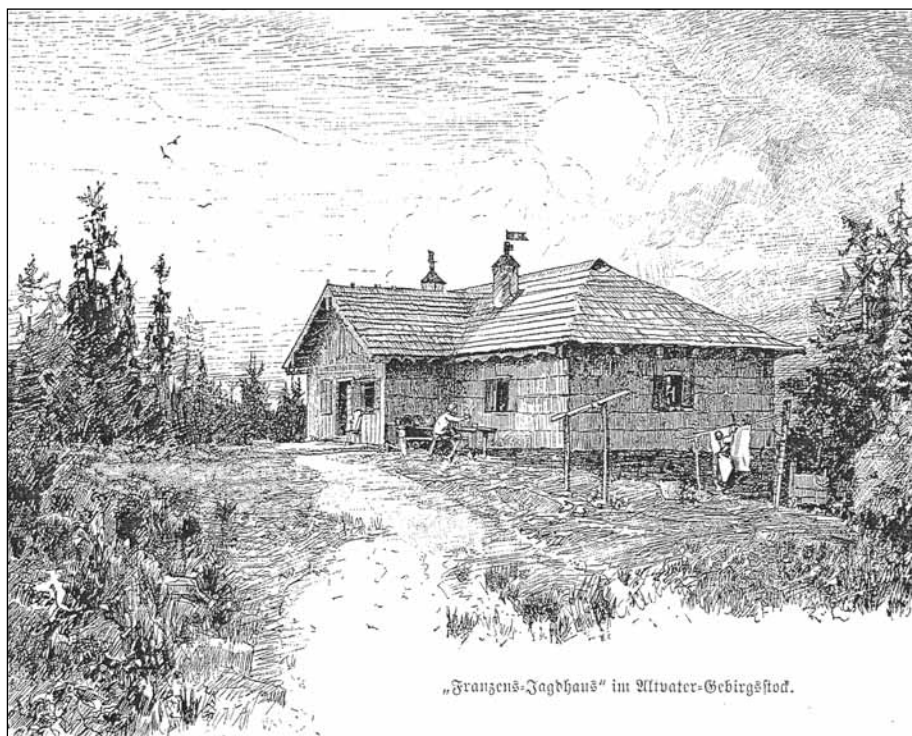
Zdeněk Gába

Na hranicích rejhotického a vernířovického katastru v nadmořské výšce 1180 m leží Františkova myslivna. Nechali ji postavit jako loveckou chatu již v průběhu sedmáctého století Žerotínové. V roce 1865 myslivnu zcela nově vystavěl tehdejší spoluhajitel vizmberského panství Franz Klein II. Přetiskujeme tu její vzácné vyobrazení ještě asi v původní podobě.

Litografie pochází z reprezentativní publikace „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien“ z roku 1897. Toto monumentální dílo má docela zajímavou historii. Je to všestranný popis všech zemí monarchie, který začal vycházet v roce

1885 na popud a dokonce za spoluautorství korunního prince Rudolfa. Vydávání 24 svazků se protáhlo až do roku 1902. Korunní princ zahynul sebevraždou už roku 1889 a vydání bylo dokončeno pod protektorátem korunní princezny-vdovy Stefanie.

Svazek o Moravě a Slezsku má 730 stran a 263 vyobrazení. Jsou to vesměs litografie od různých autorů. Fotografie tehdy už existovala, ale kresby ještě zdaleka nenahrazovala. Ilustraci z Podesní je málo, vlastně jen čtyři: pohled na Velké Losiny (s. 31), portál zámku na Třemešku (s. 361), pohled z Kamence na Hrubý Jeseník (s. 429) a Františkova myslivna

(s. 443). Autorem litografie Františkovy myslivny je Rudolf Russ a z popisku se do-
vidáme, že Jagdhaus je vlastnictvím pánů
Franze a Friedricha, svobodných pánů
z Wisenberku. Franz III. (1855–1930) byl
syn zakladatele, Friedrich (1850–1915)
byl jeho strýc, syn Alberta Kleina. Jinými
slovy lze tedy říci, že myslivna byla tehdy
ve společném vlastnictví vizmberských
a sobotínských Kleinů.

Litografie je zajímavá zejména tím, že
zachycuje pravděpodobně původní podobu
chaty. Brzy po zhotovení obrázku, již
v roce 1897, byla totiž přestavěna a dost
značně rozšířena zhruba do dnešní po-
doby. Nesporně zajímavý je i žánrově
zachycený život kolem chaty, pro tu dobu
charakteristická role obou pohlaví: muž
popíjí u stolu zřejmě nějaký ostřejší nápoj
a žena větší prostěradla.

Franzens Jagdhaus

Zusammenfassung

An der Grenze der Katastralgemeinden Rejhotice (Reutenhau) und Vernířovice (Wermsdorf) in der Höhe 1180 Meter über der Meerfläche liegt das Franzens Jagdhaus. Es liessen urspränglich die Zierotine im Laufe des 17. Jahrhunderts aufbauen und im Jahre 1865 es baute der ehemalige Mitbesitzer der Herrschaft Vizmberk (Wiesenberg) Franz Klein der II. um. Wir drucken und beschreiben im Artikel ein rarres Bild des Jagdhauses. Die Litographie von Rudolf Russ stammt aus der repräsentativen Publikation „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien“, die im Jahre 1897 erschien. Das Bild zeigt wahrscheinlich den ursprünglichen Zustand des Jagdhauses. Bald nach dem Bildung der Litographie, im Jahre 1897 wurde das Franzens Jagdhaus umgebaut und vergrößert zum gegenwärtigen Zustande.

übersetzt von Richard Jašš

Pověst o potulném muzikantovi ve Vlčí jámě

Aurelia a Helene Rotterovy (1962)

V dobách, kdy hluboké lesy sestupovaly
z hor obklopujících řeky Desnou a Mertu
až do údolí, rozdělávaly od sebe nepro-
niknutelnou hradbou podhorské vesnice
a bylo nutno vynaložit značné úsilí k je-
jich překonání. Jen několik těžko schůd-
ných, sotva sjízdných stezek spojovalo vsi
na jižním úpatí Jeseníků, jakoby odříznu-
té od světa. Kdo se ocitl sám na cestách
tímto krajem, obzvláště večer nebo v no-
ci, musel se obrnit notnou dávkou důvěry
v Prozířetelnost a přemáhat strach z tem-

ného tajemného lesa. V noci se uprostřed
hor mohlo pocestným přihodit leccos
strašlivého.

Také jednoho potulného muzikanta
zastihla kdysi (ještě v těch dobách) noc
na cestě. Do pozdního večera hrál na tan-
covačce ve Vernířovicích. Pivo zde teklo
proudem a jídla byla hojnost, nechtělo se
na cestu přes hory. Byla však již domluve-
na další štace ve Vizmberku a tak musel
milý muzikant vyrazit cestou necestou
přes horské sedlo mezi Mravenčíkem

a Kozím hřbetem¹. Svízelná a krkolomná se ukázala ta cesta, kterou mu v noční tmě osvětloval jen matný měsíc. Nebyl žádný div, že pocestný zanedlouho sešel z cesty. Hledal ji, ale marně. Oděv měl již celý roztrhaný, jak se prodíral lesem, zakopáváje o kořeny a kameny najednou ztratil pevnou zem pod nohama a padal neznámo kam. Když se probral z mrákot, uviděl, že leží na dně staré pasti na vlky ... a nebyl zde sám. Jeho ruce nahmataly ve tmě teplou hebkou srst lapeného vlka, který na něj upíral svůj krvežíznivý pohled. Ve smrtelném úleku uchopil muzikant své housličky, které zůstaly při pádu naštěstí ušetřeny a začal fidlat písničku za písničkou, hodinu za hodinou ... Vyhrával vlkovi bez přestávky v dobré víře, že si tak zachrání život. Struna za strunou mu od vytrvalé hry praskala, ale on hrál dál. Smyčec byl již celý rozcupovaný, vlákna na něm byla tenčí a tenčí. Po čase již housle vyluzovaly velmi nelibozvučné tóny, ale k smrti vylekaný nešťastník hrál a hrál, doufaje, že si snad vyfídlá život na oplátku. Tesklivá píseň a vlčí vytí zněly horami této úplňkové noci. Vlčí vytí a hra zoufalce, kterému již zbývala poslední struna na houslích, vítaly nový den v mlhavém šedivém ránu. Bůh se nakonec nad nešťastníkem slitoval. Je-

den lesník vyšel časně zrána prohlédnout vlčí pasti. V lese začal znenadání jeho pes větřit a táhnout ho přes mlázi a rokliny, až najednou uslyšel v dále slabounké vítí. Udělal ještě pár kroků a uslyšel onen prazvláštní duet. Přiblížil se tiše ke staré vlčí pasti a zjistil, co se stalo. Zalícil a jediným výstřelem vyjícího vlka skolil. Muzikant byl zachráněn.

V průběhu věků zmizel poslední vlk z lesů jesenických hor, past na vlky byla zasypána, ale sedlu pod Kozím hřbetem se stále říkalo „Vlčí jáma“². V dávné minulosti se zde nacházel svatý obrázek, který nechal údajně zhotovit onen potulný muzikant v upomínku svého hrůzného zážitku a také z vděčnosti slitovnému Bohu. Zde se pak tradičně odbývalo první zastavení poutníků z obcí v Pomertí při jejich poutích na Vřesovou Studánku.

Der fahrende Musikant in der Wolfgrube. In: ROTTER, A. und H.: Sagen und Berichte aus dem Kreis Mährisch-Schönberg. Quellenverlag Veronika Diwisch, Steinheim am Mein, 1962, S. 109-110 – volně přeložil Richard Jašš.

Poznámky:

- 1) Vlčí sedlo (Wolfgrube) se nachází mezi Kozím hřbetem a Klučem – poznámka autora.
- 2) Německý název Wolfgrube (doslovně přeloženo vlčí jáma), je dnes česky Vlčí sedlo.

Der fahrende Musikant in der Wolfgrube

Zusammenfassung

Die Sage erzählt die Geschichte aus den Zeiten, wann noch Altvatergebirge von undurchdringlichen Wäldern bewacht wurde und die einzelne Dörfer im Tesstal waren nur durch schlechte Fusspfade verknüpft. Erst gegen Abend brach ein fahrender Musikant aus Vernířovice (Wermsdorf) zu Loučná nad Desnou (Wiesenberg) auf, aber unterwegs irrte er und fiel in die Wolfgrube. Leider in der Grube war auch ein wilde Wolf gefangen. Der Musikant kannte nich, was mit der Angst zu tun und so er begann siene Geige zu spielen. Er geigte ganze Stunden. Saite um Saite sprang und der Bogen war gerissen. Schon blieb die letzte Saite und Musikant begann verzweifelt sein, wenn Gott plötzlich das Erbarmen hatte. Seine Geige mit dem Wolfgeheul hörte ein Jäger, der schoss den Wolf. Musikant war gerettet. Auf der Stelle wurde ein frommes Bild errichtet und von der Zeit sagt man dem Pass „Wolfgrube“.

übersetzt von Richard Jašš

Skautské hnutí ve Velkých Losinách v letech 1945–1948

Richard Jašš

Snad žádné mládežnické hnutí v české historii se netěšilo takové spontánní popularitě jako skautské hnutí v 1. polovině 20. století. K nevidanému vzestupu skautingu především ve třicátých letech 20. století přispěla velkou měrou všeobecná podpora hnutí ze strany československých politických špiček (členem byl např. i pozdější prezident republiky Edvard Beneš), která akcentovala etický charakter hnutí, bez bigotních projevů běžných v tehdejší pojetí tohoto pojmu. Tím se stal skauting atraktivní alternativou pro nebývalé množství mladých lidí v předválečném

Československu. Ukazovalo se, že i přes šest let trvající světovou válku se všemi jejími patologickými společenskými aspekty si tuto roli zachoval i v poválečném období. Ještě ve 2. polovině roku 1945 byla obnovena činnost většiny skautských oddílů na území republiky a mnoho nových vznikalo. Velký podíl vznikajících junáckých skupin připadal na právě dosidlované tzv. sudetské oblasti, kam přicházelo nové české obyvatelstvo. Mladí lidé si do nových domovů přinášeli s sebou i junácký ideál zažitý již v předválečném období a chtěli vyplnit svůj volný čas právě skautingem.

Část velkolosinského skautského oddílu na fotografii z roku 1947, horní řada zleva: František Kolář (Klechtánek), Luboš Lang (Balou), Zdeněk Valenta (Zdeněk), Dalibor Kloc (Bobr), Vojtěch Žák (Lišák), prostřední řada zleva: Vladimír Ryšánek (Nácek), Milan Hrbata (Milan), Zdenek Veichart, Oldřich Žák (Olda), ???, sám: Ivan Veichart, spodní řada zleva: ???, ???, Václav Kolář. (soukromý archiv Dalibora Kloce, Velké Losiny 338)

Družstva velkolosinského Sokola a Skutu při společném sportovním klání v létě 1947. (soukromý archiv Dalibora Kloce, Velké Losiny 338)

Velmi podobná situace nastala po válce také ve Velkých Losinách. Poměrně velká německá obec byla sice v prvních poválečných letech dosídlena poměrně slabě, ale zdejší česká populace byla tvořena převážně mladými rodinami a měla vysoký podíl dětí a mládeže.¹ Již v říjnu 1945 vznikl v Losinách skautský oddíl, jehož vedoucím se stal „bratr Šmarda“. Dle kroniky skautského velkolosinského oddílu byl skauting v obci v této době značně „na vzestupu“. Členy losinského oddílu nebyly jen děti z Velkých Losin samotných, ale také z okolních obcí, především z Vizmberku (dnes Loučné nad Desnou), Maršíkova, Bukovic, Nové Vsi (dnes Žárové) atd. Oddíl byl rozdělen na skupinu skautů a vlčat (zde byly mladší děti ještě než složily junácké zkoušky), později v roce 1946 vznikl také dívčí oddíl. Centrum losinského skautingu bylo vytvořeno v přízemí budovy nového velkolosinského obecního úřadu v domě č.p. 321. Pravidel-

né sobotní schůzky se vyplňovaly hrami, zpěvem, ale také vzdělávacími a dovednostními aktivitami. Pořádaly se také odpolední výlety do losinského okolí, občas i celodenní výlety do hor (Červenohorské sedlo, Kouty), u příležitosti svátku sv. Mikuláše a vánoc probíhaly nadílky pro menší děti. Poté co musel na počátku roku 1946 bratr Šmarda nastoupit povinnou vojenskou službu, převzal vedení oddílu bratr Hanzalík, který pokračoval v již dříve nastoleném kurzu. V 1. polovině roku 1946 však došlo k postupnému utlumení a nakonec rozpadu losinského junáckého oddílu. Jak se píše v kronice: „Několik bratrů svým chováním donutili odestup bratra Hanzalíka, převzali vedení a časem se oddíl rozpadl.“

Až 17. září 1946 znovuobnovil oddíl bratr Dalibor Kloc z Velkých Losin. V této době bylo získáno nové zázemí v přízemních prostorách místní družstevní záložny², začala se psát soustavně kroni-

ka oddílů a znovu byl nastoupen trend z období působnosti vedoucích Šmardy a Hanzalíka. Pravidelné schůzky byly naplněny množstvím her, písní, ale také přípravou na skautské zkoušky a osvětovými přednáškami starších členů oddílů o historii skautingu a pod. Zavedeny byly mnohé rituály a motivační činnosti. Např. na každé schůzce byl udělován některému z členů tzv. „kožený metál“ za nejpovednější humornou poznámku či příběh. Pro příklad na schůzce 21. září 1946 jej získal „bratr Beran“ za to, že při hře „Země, vzduch, moře“ označil koně ze živočicha žijícího ve vzduchu.

Vrcholem podzimu 1946 byl celodenní výlet do Kout a na Mravenečník 29. září, který se proslavil v oddílové historii pod názvem „výlet do Klechtánkova údolí“, podle bratra Klechtánka, který se zde ujal kuchařského řemesla, a nutno podotknout, že neúspěšně.

Rok 1947 lze označit za zlaté období velkolosinského skautského oddílu. Oddíl měl v průběhu roku až 15 členů, k tomu ještě 10 – 15 vřát a 10 členek divčího oddílu. Postupně se dále rozrůstal i přesto, že na počátku roku byla provedena reorganizace a vyloučení někteří nedisciplinovaní

členové, kteří neplnili své oddílové povinnosti³. Každotýdenní schůzky se odbyvaly v chladnějším období v klubovně, kde byla umístěna také knihovna. Přes léto se podnikaly výlety do širokého okolí, hrály se hry, cvičilo se a také byly organizovány brigády na zvelebení a údržbu společného skautského majetku. Jak již bylo řečeno, skaut užíval klubovní místnost v přízemí losinské družstevní záložny č.p. 322, která byla v majetku obce. Na zahradě za domem se nacházelo také volejbalové hřiště. Skaut měl však ve správě také dřevěný barák u Ludvíkova, který v době II. světové války sloužil k ubytování ruských zajatců pracujících na velkostatku. Tento barák s přílehlými prostorami byl užíván přes léto skauty ke hrám i jako základna a byl také pronajímán jiným skautským oddílům k letním prázdninovým pobytům (např. přerovskému oddílu).

Vrcholy činnosti oddílu v roce 1947 se staly pěvecká soutěž skautských oddílů, která proběhla 23. února 1947 v Šumperku a kde losinský oddíl „slavně“ zvítězil, a potom také letní sportovní soutěž mezi losinským oddílem Junáka a zástupci losinského Sokola, které také dopadlo (proti všemu očekávání) ve prospěch skautského oddílu. Především o šumperské pěvecké soutěži máme velmi podrobné zprávy z pera oddílového kronikáře, proto se nyní místo zbytečných opisů začteme do řádků losinské skautské kroniky, která popisuje zevrubně úspěšné vystoupení:

Jedeme na soutěž! 23. 2. 1947

V neděli dne 23.2. 1947 jsme měli sraz v 5.30 hod. na nádraží, kde pan vlak na sebe nenechal dlouho čekat a tak za malou chvíli jsme již jeli jak zpomalený rychlík. Poněvadž junák je veselý, zpustili jsme šumění deště – „Junákem budu, Tamboři, Vyhorela, Skauting je jediné ...“ a když jsme zpívali asi druhou sloku z písně „Nikdo nemá zdání ...“ tu bratr Bobr zvolal „vystupovat!“

Když jsme dorazili do klubovny, překvapila nás tam kmotra zima, a tak jsme byli donuceni rozlá-

Letní skautský tábor velkolosinského oddílu v Koutech nad Desnou, červenec 1947. (soukromý archiv Dalibora Kloece, Velké Losiny 338)

mat několik polic, aby v okresní kanceláři mohla vzplanout vatra a svým teplem udělala dojem, že je vše v pořádku. Za malou chvíli po našem příchodu, počali tam přibývat jiní bratři Junáci. Zpozoroval jsem, jak se na většině vzmáhá nervozita. Neboť každý přijel zvítězit v soutěži a chtěl by též vědět, co ti druhí umí a co mají na programu. V tom soudci zasedají. Jsou to Okresní soudce, ředitel hudební školy a ještě jeden důležitě vyhlížející pán – to jsou ti naši rozhodčí, jež vypadají, jako by tomu zpěvu opravdu rozuměli. Neklidné přešlapování ustává a každý je napjat. Zvítězíme nebo kdo zvítězí? A tato myšlenka zajímá všechny. Pořad se již rozjíždí. Zpívá Zábřeh. Jsou to nejlepší zpěváci z oddílů, sestoupení v hledku již diriguje vedoucí chlapecké hlídky ze Svojsikova závodu v Praze. Vybrali si pěkné písně, ale dosti těžké a tak podle toho zpěv vypadá. Nastupuje Šumperk. Starší junáci a opakuje se totéž co u Zábřehu. Písně dosti těžké a též dosti špatně zazpívané. Teď nastává naše chvíle! Teď musíme ukázat, že v našem oddíle se zpívá, že nehasne na našich rtech skautská píseň, že jsme hrdí a s písní jdeme vstříc svým ideálům. Tu bratr Bobr a Balu sevrnou kytary, ty se jim rozzevučí a jásavě rozlétla se naše píseň „Tamboři ...“. Ale v tom cosi neklape a tu Balu již odkládá kytaru a my zpíváme jen za doprovodu bratra Bobra. Po písni Bobr Balua omlouvá a prosí o malé strpeníčko, že on si tu jeho maličkou vyladí – ale odpovědi mu byl smích ze zábřežského oddílu. Jenže koleček se neotáčí sám o 4 otáčky! Někdo si nebyl pravděpodobně jist svým vítězstvím a ukázal nám nejunácké jednání. A již zvučí naše druhá píseň „Junákem budu!“ A tak jako po první písni je i teď veliký potlesk. Též vlče má zde svoje. Zpívá svým dětským hláskem dojemně vlčáčkou píseň „Džungle ztichla“. A my znenadání vpadnem refrémem „Vlče se nebojí nikoho ...“ a za velkého potlesku končíme.

Tím skončil sborový zpěv hochů, v němž zvítězil náš oddíl 56ti body.

V této všeobecné atmosféře úspěchu a euforie se rozvíjela a rozšiřovala pozitivně činnost losinských skautů a také oddíl

početně stále narůstal. Radost a nadšení z existence oddílu se projevy také na letním táboře, který zorganizovali v červenci 1947 starší členové Skautu v Koutech.

O činnosti losinského Skautu na sklonku roku 1947 a v prvních měsících roku 1948 se nám dostává jen velmi sporých informací, jelikož toto období není v kronice oddílu zaznamenáno. Již na konci roku 1947 se na činnosti junáckých oddílů začal projevovat politický tlak, který začala systematicky vyvíjet KSČ a který vyvrcholil tzv. „Vítězným únorem“. Nutno podotknout, že tento tlak na skauting, který akcentoval svůj etický a demokratický charakter, byl od počátku negativní a spěl k zániku hnutí. Tak se také stalo na počátku března 1948. Hned po převzetí moci v obci komunisty byla bez předchozího upozornění zrušena Místním národním výborem ve Velkých Losínách skautská klubovna na záložně. Prostory byly násilím otevřeny a veškerý inventář i s knihovnou byl odvezen a „uložen“ bez zajištění v prostorách tehdejší prádelny v domě č.p. 201. Jelikož členové oddílu po delší dobu nevěděli, kam byl jejich majetek odvezen, došlo postupem času k rozebrání většiny věcí (knihovna, nábytek, stany ...). Podařil se zachránit jen nepatrný zlomek, mezi jinými i oddílová kronika. Tím byl neoficiálně rozpuštěn a zrušen velkolosinský oddíl skautu, který měl ještě v únoru 1948 asi 20 – 25 nadšených členů.

Seznam členů velkolosinského junáckého oddílu v letech 1945–1948 a jejich oddílové přezdívky (seznam není úplný)

Dalibor Kloc (Velké Losiny) – Bobr, Standa, Vojtěch Žák (Velké Losiny) – Lišák, Zdeněk Valenta (Terezín) – Zdeněk, František Kolář (Velké Losiny) – Fana, Klechtánek, Jarda, Josef Mrnka (Velké Losiny) – Lumpík, Beran, Luboš Lang (Maršíkov) – Balou, Alexandr Fotula (Velké Losiny) – Saša, Jan Šmarda (Velké Losiny), Stydlín, František Šmarda (Velké Losiny), Evžen, Jan Hanzalík (Velké Losiny), Petr, Vladimír Ryšánek (Velké Losiny) – Nácek, Ivan Veichart (Velké Losiny) – Ivan, Milan Hrbata (Velké Losiny) – Milan, Oldřich Žák (Velké Losiny) – Olda, Šotek, Miky, Hrášek, Ježek, Cyril Libánek (Velké Losiny) – Cyril, Václav Kolář (Velké Losiny), Zdeněk Veichart (Velké Losiny), Erhard Thiel (Velké Losiny)

Prameny:

Kronika skautského oddílu ve Velkých Losinách 1945 – 1947. Soukromý archiv Dalibora Kloece, Velké Losiny č.p. 338.

Vzpomínky Dalibora Kloece, Velké Losiny č.p. 338.

Poznámky:

- 1) Ještě v roce 1950 měly Velké Losiny jen 1853 obyvatel, zatímco v roce 1930 zde žilo 2569 obyvatel. In: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970. ČSSÚ, Praha, 1978.
- 2) Dnes (2006) tzv. víceúčelové zařízení č.p. 322 ve Velkých Losinách, představované na dům s chráněnými byty.
- 3) Jmenovitě byli dle kroniky vyloučeni zakládající členové oddílu bratři Šmarda a Beran pro „nedbalost a nezáměr“.

Pfadfinderbewegung in Velké Losiny (Gross Ullersdorf) in den Jahren 1945–1948

Zusammenfassung

Schon im Oktober 1945 entstand in Velké Losiny (Gross Ullersdorf) eine Pfadfindergruppe, deren Leiter war „Bruder Šmarda“. Die Mitglieder der Ullersdorfer Gruppe waren nicht nur die Kinder aus Velké Losiny, aber auch aus den Dörfern in der Umgebung, vor allem aus Loučná nad Desnou (Wiesenberg), Maršíkov (Marschendorf), Bukovice (Buchelsdorf), Žárová (Neudorf) usw. Die Gruppe wurde auf die Gruppe der Pfadfinder und der „Wölfleine“ aufgeteilt, später im Jahre 1946 entstand auch die Mädchengruppe. Der Klubraum wurde im Erdgeschoss des neuen Ullersdorfer Gemeindeamtes im Haus Nr. 321 errichtet. Die regelmässige Sonabendstreffen waren von Spielen, Singen, aber auch von Vorlesungen über die Geschichte und die Gegenwart der Bewegung erfüllt. Man veranstaltete die Ausflüge in die Ullersdorfs Umgebung, ab und zu die ganztägige Ausflüge ins Gebirge (Rotenbergpass, Winkelsdorf). Bei der Gelegenheit des Weihnachtens verlief die Beschörung für die kleinere Kinder. In der 1. Hälfte des Jahres 1946 aber kam die Hemmung der Gruppe vor und endlich die Ullersdorfer Pfadfindergruppe verfiel.

Am 17. September 1946 erneuerte Bruder Dalibor Kloc aus Velké Losiny die Ullersdorfer Gruppe wieder. In der Zeit war der neue Klubraum im Erdgeschoss der hiesigen Spaarkassa gewonnen, begann man planmässig die Gruppenchronik zu schreiben und wieder war das Trend aus der Zeit der Gruppenleiter Šmarda und Hanzalík aufgetreten.

Der Höhepunkt des Herbstes 1946 war der ganztägige Ausflug nach Kouty (Winkelsdorf) und auf dem Berg Mravenečník (Ameisenhübel) am 29. September, der in der Geschichte der Gruppe unter dem Name „der Ausflug zum Klechtanekstal“ berühmt wurde. Die goldene Epoche des Ullersdorfer Skautings war das Jahr 1947. Die Gruppe hatte im Laufe des Jahres mehr 15 Mitglieder, dazu noch 10 – 15 Wölfleine und 10 Mitgliederinnen der Mädchengruppe. Die Höhepunkte der Tätigkeit im Jahre 1947 waren der Gesangwettbewerb der Pfadfindergruppen, der am 23. Februar 1947 in Šumperk (Mähr. Schönberg) verlief und wo die Ullersdorfer Gruppe „berühmt“ gewann und dann auch Sportwettbewerb gegen die Abteilung des Ullersdorfer Turnvereines Sokol. Im Juli 1947 veranstalteten die ältere Pfadfinder den Sommerlager für Wölfleine in Kouty. Ullersdorfer Pfadfindergruppe war kurz nach dem sog. „Siegreichen Januar“ im Jahre 1948 aufgelassen. In der Zeit hatte sie 20 – 25 begeisterte Mitglieder.

übersetzt von Richard Jašš

Po stopách pověsti o čarodějnickém mlýně u Rudoltic

Ludvika Nosálová

Naši předkové si za zimních večerů s oblibou vyprávěli příběhy, při nichž běhal posluchačům mráz po zádech. Velké oblibě se těšily zvláště ty události, které se opravdu staly, ale svou podstatou se vymykaly běžnému životu. K takovému příběhu pak generace lidových vypravěčů i spisovatelů¹ přidávaly podle své fantazie další a další podrobnosti, až vznikly pověsti s historickým jádrem, ale pohádkovou, někdy až hororovou náplní. Podobný příběh se vypráví na Šumpersku a čtenáři vlastivědného časopisu Podesní se s ním mohli seznámit v jeho prvním čísle v pověsti „O čarodějnickém mlýně u Rudoltic“ – jedná se o český překlad německé verze, kterou zpracovaly sestry Rotterovy a vydaly v roce 1962.

V nejznámější české verzi Fr. Poštulky z roku 1897 se v pověsti vypráví o čarodějnické dvojici, která ze msty unese rytíři Příbíkovi z Dobromilic malého synka Bohumila a vychová jej tak, aby se zamiloval do své vlastní sestry Kateřiny. Mstě předchází půjčka 150 hřiven, kterou si rytíř Příbík vydlužil od mlynáře Guntrama a jeho ženy Tolety. Po čase dluh zapřel a své věřitele obvinil z čarodějnictví. Následuje prodej mlýna mlynáři Mixovi, únos malého Bohumila a útěk do hor severní Moravy, kde si mlynářská dvojice staví u Rudoltic nový mlýn. Po 17 letech vnukla krása švarného mládence nepravým rodičům další mstivou myšlenku – poslali Bohumila na návštěvu k mlynáři Mixovi do Dobromilic, aby se setkal s Příbikovou dcerou Kateřinou a zamiloval se do ní. Záměr se podařil. Ačkoliv měla Kateřina před svat-

bou s mladým šlechticem Ličkem z Liče, jehož ženou se nakonec stala, po čase přece jen uprchla s Bohumilem do Rudoltic. Ale ani to mlynářské dvojici nestačilo – chtěli si svou pomstu vychutnat na vlastní oči. Proto poslali rytíři Příbíkovi list do Švábenic, ve kterém stálo, že Příbík uvidí své děti v údolí Sudet. Příbík i se svým zetěm se ihned vydali na cestu, v lesnatých údolích na sever od Rabštejna zabloudili a přistřeší pozdě v noci našli právě v rudoltickém mlýně. Mlynář je přijal velmi vlídně, jen se omlouval, že jim nemůže poskytnout pohodlí, na které jsou zvyklí. Manželka je na návštěvě ve vsi a rodiče se nedávno odstěhovali.

Až do této chvíle je vyprávění spíše příběhem než pověstí. Poštulka, který zřejmě vycházel z Mikusche, má v příběhu podle módy tehdejšího romantismu pohádkové až hororové prvky:

Unavené poutníky v noci probudí řev koček. Liček tasí meč a jedné z koček usekne tlapku. Ráno spatří na zemi místo tlapky lidskou ruku, která má na prstěm z prstů prsten, který dal kdysi při zasnubách své ženě Kateřině. V hrozně předtuše spěchají oba rytíři za mlynářem a nachází ho u lože své zraněné ženy, v které poznávají Kateřinu. V tom se rozlétly dveře a v nich se objevuje Guntram s Toletou.

„Vzpomínáš si ještě rytíři Příbiku na těch 150 hřiven, pro které jsi nás chtěl dát upálit na hranici? Tehdy jsem ti přísahal pomstu na tvých vlastních dětech. Já to byl, který ti unesl syna Bohumila! Vychovali jsme ho tak, aby si vzal za manželku svou vlastní sestru. A z Kateřiny se nakonec stala čarodějnice. Teď můžeš upálit na hranici, kterou jsi chystal nám, svou vlastní dceru,“ řekl Guntram a nakonec vykřikl: „Pomstil jsem se a teď náležím tobě, Místře pekel!“ V tu chvíli strašně zahřmělo a Příbík, Liček a Bohumil padli bez smyslu na zem. Když se probrali, byli Guntram, Toleta a Kateřina mrtví. Bohumil vyběhl ze stavení a v zoufalství skočil pod mlýnské

kolo. S hrůzou utíkali Přibík s Ličkem odtud. Sotva vyběhli ven, vyšlehly ze všech stran plameny a za několik minut lehl celý mlýn popelem. Oba rytíři pak vstoupili v Šumperku do kláštera.

Po přečtení takovéto pověsti čtenáře logicky napadne: Stal se nešťastný příběh dvou sourozenců podle skutečné události a dá se historicky doložit, nebo je to jen výplod lidové fantazie? První odbornou prací, po níž lze v takovémto případě sáhnout, je Březinova vlastivědná práce o Šumperském okrese z roku 1932. Autor tuto událost, která se váže k nejstarším dějinám obce Rudoltic, skutečně zaznamenává a snad v ní spatřuje racionální historické jádro²:

„Mlynář Guntram a jeho žena Toleta unesli ze msty do Rudoltic rytíři Přibíkovi z Dobromilic syna Bohumila, který dospěv, unesl z Hané do Rudoltic aniž co tušil vlastní sestru Kateřinu, provdanou za Lička z Liče. Když Přibík s Ličkem našli Bohumila a Kateřinu v Rudolticích a zápletka se vyjasnila, zabíjel se Bohumil, čarodějnickou dvojici vzal čert a Přibík s Ličkem vstoupili v Šumperku do kláštera.“

Březina zde potvrzuje, že se tragický příběh odehrál v Rudolticích, a tak jako v pověsti jmenuje dvě rodová jména: z Dobromilic a z Liče. Městečko Dobromilice se nachází u Kojetína, je tedy relativně značně vzdáleno od Rudoltic. Zato případné městečko, vesnice či hrad Lič je ve skutečnosti zkomoleninou jména stejnojmenného hradu a vsi Lilče (dnes Luleč) na Vyškovsku.

Během let jsem postupně shromáždila další údaje o rytířích z Dobromilic. Nejvíce mi pomohla historická studie Karla Nogý³, kde je potvrzena existence nejen Lička z Lilče, ale i jeho ženy Kateřiny z Dobromilic. Další impuls pro bádání jsem získala z Gansovy kroniky města Šumperka⁴, v níž je uvedena pro mě zatím nejstarší verze této události:

V roce 1392 vstoupili rytíř Přibík a jeho zeť Liček z Liče do šumperského kláštera jako laičtí bratři. Vedly je k tomu následující okolnosti: Zemřelý otec Přibíka z Dobromilic si vypůjčil od mlynáře Bertra-

ma a jeho manželky, jejichž mlýn stál v údolí vedle zámku, 150 zlatých. Když chtěl mlynář své peníze nazpět, vrátil jim Přibík pouze část a pohrozil jim, že pokud nebudou spokojeni, udá je vyškovskému rychtáři a jako čarodějníci skončí na hranici. Mlynářští se rozhodli, že se krutě pomstí. Prodali mlýn mlynáři Mixovi, Přibíkovi ukradli dvouletého synka Fridolina a zmizeli v noční mlze. Jejich cesta vedla do divokých hor. V Rudolticích si pořídili malý mlýn, v němž 16 let nerušeně žili. Poté poslali Fridolina, který byl obecně považován za jejich syna a vyrostl v krásného mladého muže, na práci k mlynáři do Dobromilic.

Rytíř Přibík měl dceru Kateřinu, která byla o dva roky mladší než Fridolin. Často se procházela kolem mlýna, kde si mladého mlynářského čeledína všimla a brzy se do něj zamilovala. Přibík měl s dcerou ovšem jiné úmysly. Zakrátko si ji měl odvést do svého domu jako nevěstu Liček z Lilče. Když se den svatby přiblížil, sourozenci uprchli do Rudoltic. Mlynář se ženou na ně začali brzy naléhat, aby se vzali, a tak dovršili svou pomstu.

Přibližně po dvou letech přinesla pozdě večer nějaká stařena rytíři Ličkovi do Švábenic dopis. Stálo v něm, že pokud chce rytíř Přibík najít obě své děti a on svou nevěstu, musí se vydat do hor, kde je ve vsi Rudoltice najdou. Oba rytíři se okamžitě vydali na cestu a po dlouhém hledání dorazili do mlýna. Fridolin je přijal přívětivě. Byl doma sám, a když se hosté vyptávali po příbuzných, odpověděl, že jsou ve vedlejší vesnici na svatbě a vrátí se pozdě v noci. Rytíři se pak uložili ke spánku, avšak v noci je probudil požár. Podařilo se jim utéct, ale všichni ostatní lidé ve mlýně uhořeli. Přibík a Liček pak věnovali všechny svůj majetek na dobročinné účely a sami vstoupili do šumperského kláštera jako laičtí bratři. Zde také podle profánní knihy našli den své smrti.

Gans tento zápis mohl pořídit přibližně v padesátých letech 19. století, kdy kronikáře dělilo od oné události téměř 450 let. Mohl proto buďto použít motiv z lidového vyprávění, ale také možná z dnes již neexistujícího pramene⁵ – na Gansově verzi je totiž pozoruhodné zejména strohé vyličení události bez pohádkově tajuplných doplňků.

K úvahám a pokusům o zodpovězení otázek použijeme nejstarší zprávu o události v Rudolticích, tj. zápis v šumperské kronice a výše uvedenou Poštulkovu pověst, neboť se v mnoha bodech shodují: dluh, únos, útěk mlynářské dvojice do Rudoltic,

pomsta. Také místní jména Dobromilice, Švábenice, Rudoltice a šumperský klášter se vyskytují v obou verzích, zato o hradě Rabštejně je zmínka jen v pověsti.

U vlastních jmen se hlavní aktér pomsty v pověsti nazývá Guntram; v kronice Bertram. Víme-li, že byla stará germánská jména tvořena složením slov označujících boj, sílu, nebo i silná zvířata, při rozboru jmen Guntram-Bertram zjistíme, že jejich první složka je odlišná: bert znamená „zářící, jasný, skvělý“; naproti tomu gunt znamená „boj“. Druhá složka -ram je u obou jmen shodná a znamená zkrácené staroněmecké hraban (havran, krkavec). Význam jména Bertram bychom tedy mohli přeložit jako „zářící, jasný nebo skvělý havran“, zatímco Guntramovo jméno by mělo význam „bojovný havran“. Použil kronikář v šumperské kronice mlynářovo pravé jméno? Je-li tomu tak, pak je v pověsti mlynářovo jméno symbolické: Bertram (jasný havran) přchající z Dobromilic si mění jméno; Guntram (bojovný havran) vyhlašuje boj.

Mlynářova oběť se v pověsti jmenuje Bohumil; v kronice Fridolín. Záhadu Bohumila-Fridolína lehce vysvětlíme, budeme-li vycházet z toho, že se syn českého rytíře nazýval českým jménem, ale po příchodu do německého prostředí došlo při překladu do němčiny (snad záměrně?) k chybě: Bohumil = Gottlieb, ale Gottfried (zkráceně Fried – v nářečí Fridolín) = Bohumír. U těchto složených vlastních jmen je první složka shodná: Gott = „Bůh“, ale druhá odlišná: -lieb = „milý“, -fried = „mír“.

Ostatní vlastní jména Přibík z Dobromilic, Liček z Liče, Kateřina z Dobromilic a dobromilický mlynář Mixa⁶ jsou shodná v obou verzích a vrátíme se k nim později. Zato mlynářova manželka je uvedena jménem jen v pověsti a její nezvyklé jméno

může být rovněž symbolické: v němčině znamená Toll „šilený“. A nebyla Toleta šilená, když dokázala se svým mužem vymyslet tak hroznou pomstu?

Také závěr pověsti se shoduje se zápisem v kronice – oba rytíři přchají z hořícího mlýna. Pověst však děj předtím široce rozepisuje; zápis v kronice jen konstatuje, že v noci vypukl ve mlýně požár, při němž kromě Přibíka a Lička všechny osoby uhořely. Nakonec kronikář dodává, že oba rytíři vstoupili roku 1392 v Šumperku do kláštera⁷ „kde našli den své smrti“. Nevysvětluje však, co se opravdu oné noci v rudoltickém mlýně přihodilo.

Vyvrcholil děj opravdu v roce 1392, jak píše kronikář? Potom by se musel příběh tragické události začít odvíjet kolem roku 1375. Vydejme se tedy do míst, kde děj začíná a pokusme se na výše položené otázky odpovědět.

Z dostupných pramenů⁸ se vynořuje jméno rytířů z Dobromilic od roku 1357. Roku 1368 kupují bratři Lovka (Lobka), Adam a Markvart z Dobromilic zboží v Držovicích a téhož roku Markvart a Adam z Dobromilic a jejich synovec Přibík z Dobromilic učinili směnnou smlouvu takovou, že Adam a Markvart dali Přibíkovi zpupný dvůr v Dobromilicích, ležící u kostela, a zvaný Kamenný dvůr s poddanými. Zato jim dal Přibík tvrz a půl vsi Dobromilice, mlýn řečený na Stradolce, mlým řečený na Trávnice, řeku od lázní až po hranice hradečné, rybníště, zahradu na Stradolce a zahrady ležící mezi mlýnem a tvrzí. K tomu přidali Přibíkovi ještě 61 a půl hřivny.

Tato smlouva je pro nás důležitá nejen tím, že je zde poprvé uváděn Přibík z Dobromilic, ale také nám potvrzuje existenci tvrze (zámku) a dokonce dvou mlýnů. Který z těchto mlýnů prodal Bertram-Guntram mlynáři Mixovi, než se svou ženou Toletou

a uneseným synkem dobromilického pána uprchl do odlehlých končin severní Moravy, kde si postavil mlýn nový? Roku 1368 to ještě nebylo – oba dobromilické mlýny získávají Přibíkovi strýci. Zato ze zápisu můžeme usoudit, že je rytíř Přibík z Dobromilic již roku 1368 plnoletý muž, proto můžeme předpokládat, že se narodil někdy kolem roku 1350. Roku 1381 je již Adam z Dobromilic nebožtíkem a jeho bratr Markvart se synovcem Adamem kupují od Lovky (Lobky) z Držovic zboží v Držovicích. Ještě téhož roku pak vstupuje Markvart z Dobromilic (už bez synovce Adama – zřejmě zemřel, neboť se dál v pramenech nevyskytuje) s Lovkou z Držovic a s Přibíkem z Dobromilic „na spolek na všechny své statky“. Jestliže je Lovka (Lobka) z Držovic⁹ totožná s Lovkou z Dobromilic (uváděný roku 1368 jako bratr Adama a Markvarta z Dobromilic a po Držovicích se od roku 1368 píše, neboť tam sídlí), je pravděpodobně Přibíkův otec. Kdy přesně umírají Lovka z Držovic a Markvart z Dobromilic, není známo. Jejich statky však dědí Přibík z Dobromilic sám a roku 1391 je zapisuje svým synům tak, jak je podědil.

Další písemná zmínka o Přibíkovi z Dobromilic je až o 16 let později roku 1407. Toho roku určuje Přibík z Dobromilic poručníkem svých nezletilých dětí i svého zboží Viléma z Litenčic. Krátce po roce 1407 pak uzavírá spolek na Dobromilici se svým zetěm Ličkem z Lilče a roku 1418 zřejmě umírá, neboť dobromilické zboží dědí Liček z Lilče, manžel Přibíkovy dcery Kačny. Liček hned toho roku zapisuje na tomto dědictví své ženě Kateřině 175 hřiven právem věnným. Rytířem Přibíkem z Dobromilic vymírá rod z Dobromilic po meči. Na konci rodokmenu rytířů z Dobromilic se objevuje další rodové jméno: rytířů z Lilče¹⁰, z nichž Liček (Lidslav) z Lilče si vzal za ženu Kačnu, dceru

Přibíka z Dobromilic. Liček z Lilče se v pramenech poprvé objevuje roku 1406 v souvislosti s lilečským hradem¹¹, naposledy roku 1419, kdy přivěšuje svou pečť k pergamenové listině¹². Liček z Lilče byl 4 synem Bedřicha z Lilče a Doroty z Vyškova, dcery zámožného měšťana. Kromě 4 sester měl ještě 6 bratrů¹³. V pramenech je ještě uváděn Ličkův syn Mikeš z Lilče (†1430) a dcera Johanka z Lilče, vzpomínaná hlavně v půhonech se svou sestřenicí Eliškou z Lilče o zboží v Dobromilicích¹⁴. Johančinou smrtí kolem roku 1464 vymírá rod z Dobromilic i po přeslici.

Je zřejmé, že Přibík z Dobromilic (1368–1418), Kateřina z Dobromilic (1407–1418) a Liček z Lilče (1406–1419, 1425 ?) skutečně žili. Nejdůležitější pro nás jsou zprávy z roku 1391 a 1407. Roku 1391 Přibík z Dobromilic zapisuje své dědictví po strýci Markvartovi svým synům, avšak o 16 let později roku 1407 určuje svým dětem (stále nezletilým? – Přibík už musel mít nejméně 57 let) poručníka. Za stěžejní úsek podle historických pramenů budeme tedy považovat léta 1391–1407, od nichž se budou odvíjet naše další úvahy a otázky:

1. V historických pramenech se Přibík z Dobromilic vzpomíná v letech 1368–1418. Vyloučíme-li, že se ve skutečnosti nejedná o dvě osoby stejného jména (otce a syna, jejichž osudy se pro nedostatek pramenů prolínají), ale jde o jednu a tuž osobu, musel by být Přibík v roce 1391 nejméně čtyřicetiletý a zemřít jako sedmdesátiletý stařec, což je reálné.

2. Zápis z roku 1391 nám potvrzuje Přibíkovy syny – museli být nejméně dva. Ale proč je po šestnácti letech v roce 1407 zmínka o Přibíkových stále ještě nezletilých dětech? Jelikož neznáme matku Přibíkových dětí, můžeme předpokládat, že se podruhé oženil ve čtyřiceti letech a potomky má až s druhou manželkou.

3. Připustíme-li, že Přibík z Dobromilic zapisuje roku 1391 své dědictví malým synům, z nichž je jeden roku 1407 stále ještě nezletilý, pak by mohl být druhý syn Bohumil. Protože prameny po roce 1407 o Přibíkových synech mlčí, můžeme předpokládat, že jeden z nich byl po roce 1391 unesen do Rudoltic, kde je nešťastnou náhodou zabit a druhý brzy po roce 1407 umírá, neboť pozdější prameny o Přibíkových synech mlčí. To by totiž vysvětlovalo, proč Přibík z Dobromilic po roce 1407 vstupuje na spolek se svým zetěm Ličkem z Lilče – nemá žádného mužského dědice!

4. Kateřina z Dobromilic se teprve kolem roku 1407 provdala za Lička z Lilče, který ji po smrti jejího otce Přibíka zapisuje roku 1418 věno na Dobromilicích. Ve třicátých letech umírá Ličkův a Kateřinin syn Mikeš a roku 1464 je v písemných pramenech poslední zmínka o jejich dceři Johance. Kateřina tedy nemohla zemřít v rudoltickém mlýně, jak uvádí šumperská kronika i pověst.

5. Lička z Lilče, manžela Kačny z Dobromilic, zmiňují historické prameny poprvé v roce 1406. Krátce po roce 1407 Liček vstupuje do spolku se svým tchánem Přibíkem z Dobromilic na dobromilické zboží, které po tchánově smrti roku 1418 dědí. Po roce 1418 pak vstupuje na totéž zboží na spolek se svým starším bratrem Divou z Lilče. Proto se mohlo stát, že Dobromilice přešly na jinou rodovou linii. Z toho vyplývá, že ani Přibík z Dobromilic, ani Liček z Lilče „nevěnovali veškerý svůj majetek...“ (jak uvádí kronikář), na dobročinné účely.

6. Letopočet 1407 vylučuje Přibíkův vstup do kláštera již v roce 1392, jak nám uvádí šumperská kronika. Zde je na místě položit si otázku: Co se tehdy v roce 1407 přihodilo, že rytíř Přibík z Dobromilic určuje svým nezletilým dětem poručníka?

Mohla to být nemoc, nebo úmysl vstoupit do kláštera?

Vraťme se znovu k pověsti. Rytíř Přibík, sídlící na Dobromilicích, ztrácí syna (syny?) a proto se upíná na svou jedinou dceru Kateřinu, které vyhledá bohatého ženicha. Jednoho dne však zmizí i Kateřina a ani otec, ani manžel (snoubenec?) netuší kam. V tomto okamžiku znovu vstupuje na scénu mlynářská dvojice. Bertram-Guntram posílá rytíři Přibíkovi zprávu, kde má Kateřinu a svého tolik let pohřešovaného syna hledat. Tato zpráva je doručena do švábenické tvrze. Zajímavá je otázka, proč byla zpráva doručena do Švábenic, když tam ani Přibík z Dobromilic, ani Liček z Lilče nesídlili¹⁵.

Posel doručil vzkaz, děj pokračuje. Radost, nedočkavost, naděje a možná i touha po pomstě pohání rytíře Přibíka najít co nejdříve ztracené děti. Ale kde je hledat? Posel v kronice jmenuje přímo ves Rudoltice, v pověsti se jen neurčitě říká, že „...Přibík uvidí své děti v údolí Sudet“. Kdyby se oba rytíři vydali z Olomouce tzv. „českou cestou“¹⁶ do Litovle, kde se jim objevují první obrysy hor, a dál pokračovali přes Mohelnici k Šumperku, bylo by jejich pátrání po Rudolticích snadnější. Ale oni se podle pověsti zřejmě vydávají nejkratší cestou přímo k horám. Přejdeme-li fakt, že se označení Sudet pro tuto oblast v době, kdy se příběh odehrává, ještě nepoužívá, můžeme přejít k dalšímu místnímu názvu: „V listnatých údolích na sever od Rabštejna...“ říká pověst, což může znamenat, že se rytíři vydali cestou z Litovle přes Uničov, Šumvald do osady Stančín (dnešní Oskava), ležící v údolí říčky Oskavy. Tam, v horní části údolí stál na horském hřebtu skalní hrad Rabštejn, který roku 1398 zastavil moravský markrabě Jošt proslulému rytíři Pročkovi z Vildenberka, bývalému pánu na Bouzově. Zde si můžeme položit otáz-

ku, zda-li oba rytíři nezamířili k Rabštejnu úmyslně. Ještě dnes, po šesti stech letech totiž existuje cesta¹⁷, která kdysi spojovala hrad Rabštejn s jeho hospodářským zázemím – Frankštátem (dnes Nový Malín). Březina popisuje tuto cestu¹⁸ takto: „Na jihovýchod od Hraběšic vede stará Žďárská cesta pustými lesy přes Stellu (Hvězdu) ke zříceninám loupežného hradu Rabštejn“.

Podíváme-li se na turistickou mapu Šumperska a Zábřežska, najdeme cestu z Rabštejna na Hvězdu vyznačenou žlutou a červenou značkou. U Hvězdy se kříží s modrou, přicházející od Rudoltic. Tato cesta začíná již po několika metrech za rozcestím prudce klesat do údolí rozvětveného horského potoka, jenž se v Rudolticích u rychty vlévá do Klepáčovského potoka.

„... rytíři zabloudili a přístřeší pozdě v noci našli právě v rudoltickém mlýně,“ dodává pověst. Jestliže se oba rytíři vydali na cestu z Rabštejna pozdě k večeru, instinktivně asi volili na křižovatce cest u Stelly ten směr, který by je vyvedl z hor do údolí (cesta k Novému Malínu tu přechodně stoupá). A údolí potoka je přivedlo na místo jejich tragického cíle – neboť první stavení, na které narazili, když sešli z hor, byl právě rudoltický mlýn. Ano, právě tady, před vesnicí, dost blízko od středu obce a přece na samotě, mohl mlýn na horském potoce při dnešní silnici z Rudoltic do Hraběšic stát. Říká nám to i samotný název pověsti: „O čarodějném mlýně u Rudoltic“. Kdyby stál mlýn uprostřed vesnice, byl by po čase obnoven. Jestliže však stál na samotě, začali si lidé jeho zánik spojovat s temnými silami a nikdy ho již na tomto místě neobnovili. Ale to je jen pověst.

Z kroniky naproti tomu vyplývá, že mlýn stál ve vesnici¹⁹ a oba rytíři šli najisto. V takovémto případě by bylo logické, že nevolili cestu přes hory, ale vydali

se podél toků řek Moravy a Desné až do Šumperka, a do Rudoltic se dostali přes Sobotín.

Místem, kde tragický příběh Příbika z Dobromilic vrcholí, jsou Rudoltice²⁰, ležící v horském údolí Jeseníků při silnici ze Sobotína přes Skřítek do Rýmařova. Od nejstarších dob svého vzniku patřily Rudoltice k sobotínskému statku. Sobotín²¹, tak jako Rudoltice, byl založen v době kolonizace horníky a je jednou z nejstarších osad na Šumpersku. Již roku 1350 se zde uvádí kostel a fara. Že se v okolí Rudoltic dobývala železná ruda i stříbro²², svědčí staré rudoltické pečetidlo z roku 1671²³. Roku 1412 držel sobotínský statek bývalý olomoucký měšťan Kunát Šilstrank ze Sobotína, jenž měl za manželku Annu Valkounku z Adlaru. Šilstrankova sestra Machna ze Sobotína se připomíná ještě roku 1450. Oba sourozenci mohli být v mladém věku přímí účastníci rudoltické tragédie, neboť děj ve mlýně pravděpodobně vyvrcholil v roce 1407.

Víme už, že oba rytíři prožili v rudoltickém mlýně něco, co je přimělo vstoupit do kláštera, ale v roce 1392, jak píše šumperský kronikář, to ještě být nemohlo. Liček se zde uchyluje snad jen na čas, aby činil pokání a pak se vrací se svou ženou Kateřinou do Dobromilic, za zoufalým Příbikem se zavírá brána kláštera navždy. Je to teoreticky možné? Ano, z historických pramenů víme, že dominikánský klášter v Šumperku v té době existoval, přestože se písemných zpráv zachovalo velmi málo²⁴.

Tady naše úvahy končí poslední otázkou: Co se opravdu stalo té noci v rudoltickém mlýně? Odpovědi se už zřejmě nikdy nedočkáme - příliš dlouhá doba nás dělí od oné události. Ale mohla vyvrcholit právě takto:

Rytíři dorazili do rudoltického mlýna a našli tam Bohumila i Kateřinu. Když si představíme v jaké době se příběh odehrává (čest urozené ženy může být smyta jen krví neurozeného svůdce), vybaví se nám scéna jako z hrůzného filmu: Než se stačí zápletku vysvětlit, tasí otec meč, aby se pomstil svůdci a zabíjí vlastního syna. V tuto chvíli vstupuje na scénu Guntran s Toletou, aby si vychutnali svou pomstu, a jsou zoufalým otcem zabiti také.

Hrozný čin je nutno zahladit. Mlýn vzplane a pohrbí mrtvé. A Kateřina? Zatím, co její otec Přibík z Dobromilic činí (snad?) v klášteře pokání, aby smyl z rukou krev vlastního syna, vrací se Kateřina s Ličkem do Dobromilic, připoutána k manželovi hroznou rodinnou tragédií...

Další literatura:

JANOUSEK V.: Vlastivěda moravská. Okres plumlovský. Brno 1933.

SPURNÝ, F. a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (II), Severní Morava. Praha 1983.

Poznámky:

- 1) Nejstarší tištěnou podobu rudoltické pověsti najdeme patrně u Fr. Habera v jeho Mährens Burgen und ihre Sagen. Prag 1848, s. 63-67. Dále zaznamenali pověst např.: TRAUTENBERGER. G.: Das Tesstal in Mähren. Brünn 1872, s. 58-60 (jeho verze byla otištěna v časopise Unsere Heimat (Zóptau) 1928, s. 86); MIKUSCH, G.: Sagenborn. Eine Sammlung von Sagen aus den mährischen Sudeten. Mähr.-Schönberg 1892, s. 53-57; POŠTULKA, Fr.: Pověsti ze severní Moravy, Olomouc 1897, s. 35-39; ZAPLETAL, M.: Čarodějný mlýn u Rudoltic. In: Kulturní život Šumperka, únor 1962, s. 13.
- 2) BŘEZINA, J.: Vlastivěda moravská. Šumperský okres, staroměstský okres, vizimberský okres, Brno 1932, s. 369. Racionální historické jádro spatřoval v pověsti očividně Fr. Haber (s. 67), jenž uvádí, že Liček věnoval Dobromělice v poslední vůli své sestře Johaně, která se provdala za Jana z Opatovic a žila ještě po r. 1437.
- 3) NOGA, K.: Luleč, středověký hrad na Vyškovsku (jeho dějiny a majitelé). Brno, 1991.
- 4) Gansova kronika města Šumperka, SOA Šumperk, fond Archiv města Šumperka, Inv.č. 107, asi s. 148-149 (kronika není stránkována).
- 5) Srov. HARRER, Fr.: Die Chronik des Johann Ganß, in: Nordmährischer Grenzbote 1927. Harrer uvádí, že Gans měl k dispozici prameny, které jsou pro nás dnes navždy ztraceny.
- 6) Počínaje Mikuschem všichni autoři chybně označují dobromělického mlynáře Mixu jako Miru („Miro“), resp. Miroslava.
- 7) Nejstarší písemná zmínka o šumperském klášteře je z roku 1293 v listině krále Václava II., kde

se ukládá sestrám dominikánkám u Sv. Kateřiny v Olomouci, aby dávaly ročně podle olomoucké míry bratřím-kazatelům v Šumperku 8 měric pšenice, 22 měric žita, měrici ječmene a měrici hrachu na živobyti a 5 a 7 hřivny stříbra na ošacení... Srov. např.: Mlčák, L.: Ke stavebním dějinám dominikánského kláštera v Šumperku. In: Severní Morava, sv. 39 (1980), s. 25.

- 8) PEČINKA, Fr.: Vlastivěda moravská. Okres kojetinský. Brno 1931. Srov. Codex diplomaticus et epistolaris Moravice (CDM), IX, 44, 196; Moravské zemské desky - cůda olomoucká (ZDO) I. 642, 994, 1114; ZDO II. 37, 38, 466, 467; Moravské zemské desky - cůda brněnská (ZDB) I. 43, 319; ZDB IV. 170, 174.
- 9) Podle Jos. Pilnáčka, Staromoravští rodové, Vídeň 1930, s. 72, byl Lobka z Držovic bratrancem bratrů Lovky (Lobky), Adama a Markvarta z Dobromilic.
- 10) NOGA, K., c.d., s. 9.
- 11) Zřícenina hradu Luleč leží nad kostelem sv. Martina v prostoru dřívějšího hradiska, vzdálen asi 1 km od stejnojmenné obce na jednom z kopců (368 m n.m.) jihovýchodních výběžků Dražanské vrchoviny, zasahujících hluboko do nížinaté oblasti Vyškovské brány. Držitel hradu tedy velmi snadno kontroloval široké okolí, hlavně pak královskou cestu z Olomouce do Brna. Na základě archeologických rozborů, které byly na hradě prováděny, je možné posunout pravděpodobný vznik hradu již do druhé poloviny 13. století. Za husitských válek byl hrad zničen, byl-li však ještě znovu obnoven, není známo. Víme jen, že nejméně od roku 1464 nesloužil jako slechtické sídlo. Eliška z Lilče, která v té době hrad vlastní, sídlí na dobromilickém tvrzi (srov. ZDO XI. 109).
- 12) NOGA, K., c.d., s. 23.
- 13) Tamtéž, s. 17: Liček z Lilče měl kromě 4 sester (Kateřina, Ofka, Velena a Machna) ještě 6 bratrů: Diva z Lilče a na Zvonících; Karel z Lilče a Važan; Bedřich Motyčka z Lilče; Bušek z Lilče a Zvonovic; Beštan z Lilče; Martin z Lilče. Nejznámější z Lickových bratrů byl Diva z Lilče, který po otcově smrti (1419) zdědil hrad Luleč. Se svým bratrem Lickem a později i s Lickovým synem Mikešem vstoupil na spolek. Proto se mohlo stát, že Dobromilice přešly na jinou rodovou linii, neboť v třicátých letech „umírá rytíř Mikeš, syn Licka z Lilče a na Dobromilicích“. Když v roce 1437 Diva z Lilče zemřel, zdědil zboží v Dobromilicích Divův syn Mikeš (srov. ZDO X. 250) a Luleč Divova dcera Eliška. Eliščin bratr Mikeš však ještě téhož roku umírá také (srov. ZDB VII. 228) a tak se stává dědičkou všech Divových statků Eliška z Lilče.
- 14) Po Divově smrti obsadila Dobromilice Lickova dcera Johanka z Dobromilic, která zde vstoupila na spolek se svým manželem Janem Dlouhovským z Opatovic, bývalým velitelem husitské po-

- sádky v Hodoníně (srov. ZDO X. 17). Proti tomu ihned podala odpor Eliška z Lilče. Spor se táhl až do šedesátých let, kdy Johanka z Lilče kolem roku 1464 umírá. Po smrti Elišky z Lilče kolem roku 1490 dědí všechny její statky i s Dobromilicemi její nevlastní bratr Václav z Ludanic.
- 15) Švábenice se poprvé objevují ve falzu z roku 1261 (Jilji ze Švábenic). Roku 1311 se uvádí ve Švábenicích kostel a roku 1348 je vsi udělen statut městečka. V tomto roce získává větší část švábenického zboží biskup Jan Volek, který celé zboží věnoval pustiměřskému klášteru. Druhou část švábenického zboží drželi páni ze Švábenic. Roku 1356 se uvádí Jan ze Švábenic, roku 1380 Oneš a Hereš ze Švábenic, roku 1412 Zdeněk a Hereš ze Švábenic a v letech 1464–1490 Václav Laškovský ze Švábenic. V té době mělo městečko 90 usedlých a gotickou tvrz.
- 16) HOSÁK, L.: Zemské stezky a podružné cesty na Moravě v době předhusitské (časopis Společnost přátel starožitností, 59/1951), Tzv. Česká cesta vedla z Olomouce přes Litovel, Mohelnici, dnes zaniklou ves Střítež podél říčky Hradnice (dnes Radničky) a dále pak jako hřebenovka k Žipotínu a Gruně do Moravské Třebové.
- 17) Dodnes jsou zbytky malebné zříceniny hradu Rabštejna, navíc opředené romantikou loupeživých rytířů, oblíbeným cílem výletů jak z Rýmařova, tak z horského sedla Skřítek. Rabštejn leží nad obcí Bedřichov, která je dnes součástí Oskavy, v nadmořské výšce 805 m na svahu horského hřbetu, svažujícího se do údolí říčky Oskavy. Z dálky působil mocným dojmem, protože strmé, rozeklané skály dvou skalních bloků připomínaly strážní věže, zdi i cimbuří. Dnes je hrad z větší části zakryt hustým lesem. Ve skutečnosti šlo o hrad malý, nepohodlný, vzdálený od hospodářského centra panství, položený uprostřed těžko přístupných lesů (původní rabštejnské panství zasahovalo více na Šumpersko a jeho hospodářským střediskem byl Frankštát). První zpráva o Rabštejně pochází z roku 1318, další až z roku 1398, kdy markrabě Jošt zastavil hrad Pročkovu z Vildenberka za odstoupení Bouzova. Proček z Vildenberka byl přívrženec markraběte Prokopa (mladší bratr Jošta), měl rozepře s olomouckým biskupem a škodil na jeho statcích. Snad od té doby má Rabštejn pověst sídla loupeživých rytířů.
- 18) BŘEZINA, J., c.d., s. 14 a 258.
- 19) Tamtéž s. 374 – autor uvádí u Sobotína několik samot, z nichž se jedna jmenuje „Buschmuhle“ (V houštině), kde stával mlýn, vzpomínaný roku 1791. V roce 1497–1498 při převodu majetku pánů z Vlašimě na Jiřího Havěře z Važan, není v Sobotíně ani v Rudolticích žádný mlýn uveden (srov. ZDO, XVI, 46). Předpokládané místo, kde by mohl Guntramův mlýn stát, je již bohužel nenávratně zničeno – koncem devadesátých let minulého století zde byl vybudován rybářský areál. Na mapě I. vojenského mapování z let 1764–68 jsou v Rudolticích tři mlýny. Dva se nacházely poblíž bývalé rychty u silnice na Hraběšice, třetí stával v horní části obce poblíž Klepáčova. Na mapě stabilního katastru Rudoltic z r. 1834 (SOA Šumperk, fond Mapy, i.č. 63) žádný mlýn zakreslen není.
- 20) Tamtéž, s. 369.
- 21) Tamtéž, s. 371.
- 22) Tamtéž, s. 370.
- 23) Tamtéž, s. 369 – na starém obecním razítku obce Rudoltic je znázorněn rumpál se zavěšeným košem a klikami na obou koncích hřídele. Koš je takový, v jakém v dávných dobách vytahovali horníci rudu ze šachet. Nad rumpálem jsou dva zkřížené krumpáče a v ose úhlu jimi sevřeného lopata a v roce 1784. Nápís na pečeti zní: SIGI. DER. GEMEIN. IN. RVDELSDORF.
- 24) Klášterní archiv byl z větší části zničen při požárech města a zbytek asi vzal zasvě při jeho zrušení v roce 1784. V době, kdy se přiblíž odehrává, byl Šumperk znovu ve vlastnictví zeměpána. Roku 1405 jej markrabě Jošt spolu s Novým Hradem zastavil Heraldu z Kunštátu. V zástavní listině však není o klášteru zmínka.

Zu den Spuren der Sage von der Hexenmühle bei Rudelsdorf (Rudoltice)

Zusammenfassung

In der ersten Nummer der Zeitschrift „Podesní“ war die Version der alten Sage „Von der Hexenmühle bei Rudelsdorf“ abgedruckt. Die Autorin dieses Artikels wird nachdenklich über den historischen rationalen Hintergrund der Sage. Auf dem Grund der glaubwürdigen historischen Quellen bewies sie die Wirklichkeit der Ereignisse und der Personen, die in der Sage auftreten. Im Leitteil des Artikels befasst sich die Autorin mit der Geschichte und den verschiedenen Versionen der Sage, wie sie von verschiedenen Autoren publiziert und erwähnt war. Der wichtige Teil des Artikels bildet die Genealogie der Leitsvorsteller der Sage – Herren von Dobromělice und Herren von Lič. Der Artikel ist eigentlich die genaue Analyse der einzelnen Wirklichkeiten der Legende und ihr Vergleich mit den historischen Quellen.

übersetzt von Richard Jašš

Nepůvodní rostlinné druhy v břehových porostech dolního toku Desné

Ivo Müller

V posledních letech se některé biotopy v České republice stávají domovem nepůvodních expanzivních rostlinných druhů. Zde si povšimneme čtyř statných přistěhovalců, kteří se zabydlují na březích středního a dolního toku řeky Desné, přičemž všechny čtyři pohromadě lze vidět například na lokalitě meandry Desné, přibližně v polovině říčního úseku mezi Šumperkem a Bludovem. Jedná se o tyto druhy: netýkavka žláznatá, křídlatka japonská, celík kanadský a slunečnice roční. První dva druhy pocházejí z Asie, jsou typické pro vlhká stanoviště a šíří se podél vodních toků. Druhé dva druhy pocházejí ze Severní Ameriky, lze je často zastihnout

i mimo okolí řek, podél cest, na rumištích a dalších ruderalizovaných místech. Všem uvedeným rostlinám je společné, že je nelze přehlédnout, ani si jimi jen tak mávnout ruky prohrnout cestu. V příhodných podmínkách dorůstají výšky 2 metry i více a jejich statné lodyhy vytvářejí husté a rozlehlé porosty. Všechny tyto rostliny také poměrně pozdě vykvétají a kvetou až do podzimu, takže jejich květy dominují pozdně letnímu a podzimnímu aspektu nejen břehových porostů, ale celkově krajiny kolem měst a vesnic.

Křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*), čeleď rdesnovité (*Polygonaceae*), je domovem na Dálném východě (Korea,

Zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*) tvořící rozsáhlé porosty při dolním toku řeky Desné, 2006.
(foto Ivo Müller)

Netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), 2006. (foto Ivo Müller)

Čína, Japonsko). V Evropě je pěstována od první poloviny 19. století jako ozdobná rostlina v parcích a zahradách. V posledních letech v ČR masivně zplaňuje po celém státě zejména kolem řek, ve vlhkých příkopech, ale i na skládkách, rumišťích apod. a stává se nepříjemným plevelem. Šíří se úlomky oddenků, často vodním řečištěm. Vytváří větvené, vysoké, duté a šfavnaté lodyhy s množstvím vejčitých listů, 5 – 10 cm dlouhých. Květenstvím jsou bohaté copánky z drobných bílých kvítků a plodem trojhranná nažka. Příbuzná křídlatka sachalinská (*R. sachalinensis*), s většími listy (15 – 30 cm dlouhými) a kratším květenstvím, rovněž zplaňuje na obdobných místech. Kříženec obou druhů byl českými botaniky popsán jako křídlatka česká (*R. x bohémica*).

Netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), čeleď *Balsaminaceae*, pochází ze západního Himálaje, z bohatého příbuzenstva většinou tropických a subtropických druhů. Do Evropy byla přivezena v polovině 19. století jako okrasná a nektarodárná rostlina. V českých zemích byla jednou z prvních lokalit, kde došlo k jejímu zplanění, řeka Morava u Olomouce a Litovle. S postupným šířením docházelo ke vzniku stále odolnějších populací, lépe přizpůsobených místnímu podnebí, a v současnosti je tato rostlina běžným plevelem kolem všech našich větších řek. Lodyha je přímá, dutá, tupě hranatá, po rozlomení vonící po ovoci. Na spodních okrajích listů a na řapících jsou hojné červené žlázy. Zajímavě utvářené, vakovité vyduuté květy bývají světle až tmavě fialové. Za své jméno vděčí zlovyku při

sebemenším dotyku vystřelovat semena ze zralých tobolek až do vzdálenosti několika metrů. Semena se také šíří říčním korytem nebo na peří vodních ptáků. Příbuzná netýkavka malokvětá (*I. parviflora*) je rovněž hojně rozšířeným cizokrajným plevellem, avšak její chabé lodyhy nižšího vzrůstu s drobnými žlutými květy snáze uniknou pozornosti.

Celík (též zlatobýl) kanadský (*Solidago canadensis*), čeleď hvězdnicovité (*Asteraceae*), je domovem téměř v celém území Severní Ameriky. Původně dovezený jako okrasná a včelařská rostlina, v ČR zplaňuje od druhé poloviny 19. století jednak podél vodních toků, jednak na neobhospodařovaných pustých místech. Lodyha je jednoduchá s dlouze zašpičatělými střídavými zubatými listy, bohaté dlouhé latovité květenství kyne na uvítanou drobnými žlutými kvítky. Lehká semena snadno roznáší vítr do dalekého okolí. Zdá se, že podobný plevelný druh celík obrovský (*S. gigantea*) ze stejné domoviny se do povodí Desné zatím nerozšířil.

Slunečnice pozdní (*Helianthus x laetiflorus*), čeleď hvězdnicovité, původem ze

středu a východu USA a jižní Kanady, je již dlouhá léta pěstovaným okrasným křižencem mezi slunečnicí tuhou a topinamburem. Snadno zplaňuje například podél cest, na skládkách a opuštěných místech. Lodyhy jsou drsné, kopinaté listy vstřícné. Do daleka zářící žluté květy jsou asi 8 cm v průměru, na okrajích někdy červeně lemované.

Výčet statných nepůvodních druhů na lokalitě meandry Desné lze uzavřít trnovníkem akátem (*Robinia pseudoacacia*), stromem z čeledi bobovitých (*Fabaceae*), jenž se uchytil na výslunné stráňce nad řekou. Jeho domovina je zhruba stejná jako u slunečnice pozdní, v současnosti je pěstovaný a zdomácnělý v mírném pásmu celého světa. Na stanovišti úporně vytrvává a šíří se kořenovými výmladky. Poskytuje včeli pastvu a dobré dřevo, po vykácení se akátový háj rychle obnoví jako pařezina.

Literatura:

Hejný, S., Slavík, B., Štěpánková, J.(eds.): Květena České republiky, díly 1-7, Academia, Praha, 1997-2004.

Neophyte in den Flurbestände im unteren Tesstal

Zusammenfassung

Autor wies auf vier Neophytenarten hin, die auf den Fluren des mittleren und unteren Tess wachsen. Alle Arten miteinander kann man im Standort „Meandre an der Tess“ etwa im Mittelpunkt des Flusses Tess zwischen Šumperk (Mähr. Schönberg) und Bludov (Blauda) sehen. Es handelt sich um diese Pflanzenarten (die Namen sind nur tschechisch und lateinisch erwähnt) – netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), křídlátka japonská (*Reynoutria japonica*), celík kanadský (*Solidago canadensis*) a slunečnice roční (*Helianthus x laetiflorus*). Die ersten zwei Arten stammen aus Asien und sind typisch für feuchte Standorte. Sie pflanzen sich entlang den Flüssen fort. Die zweiten zwei Arten stammen aus Nordamerika und wachsen nicht nur in der Umgebung der Flüsse, aber auch zum Beispiel auf Schutzplätzen.

übersetzt von Richard Jašš

Historie červenohorské silnice

Karla Ficnarová, Roman Bednář

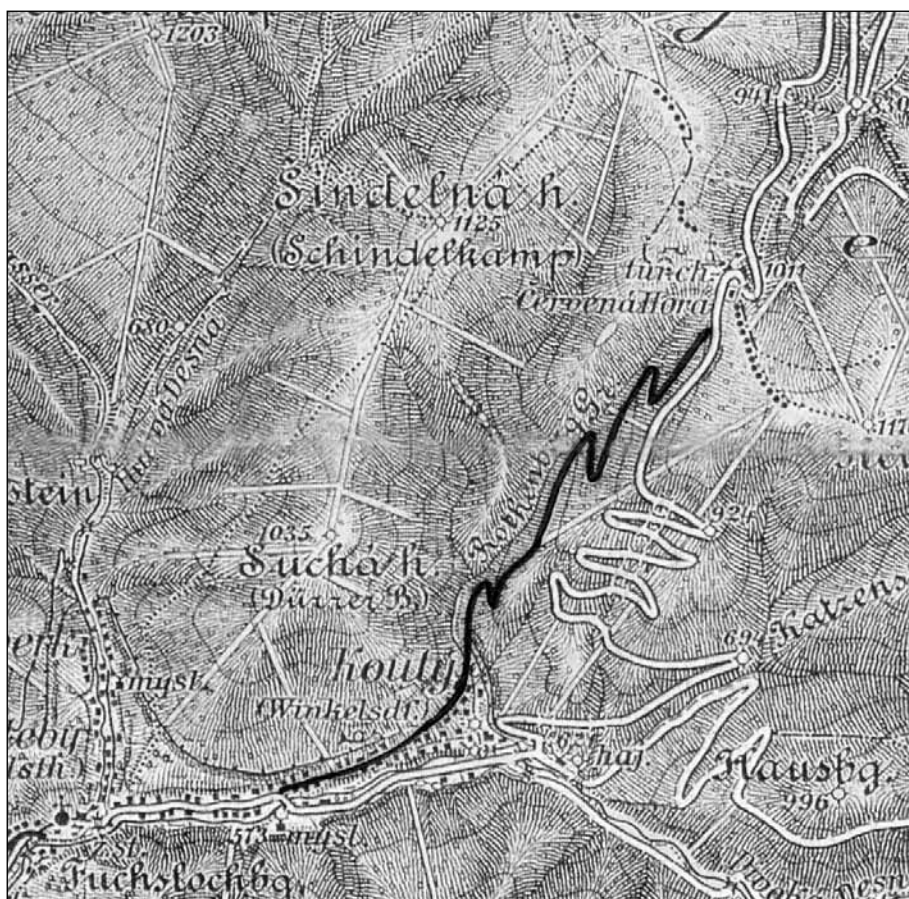
Průjezdu silnice I/44 přes Červenohorské sedlo v zimním období se obává řada řidičů. Niveleta silnice na Červenohorském sedle má na svém vrcholu kótu 1011 m n.m. a je nejvýše položenou silnicí I. třídy v České republice. Díky této výšce zde zima přichází velmi záhy, pochopitelně i pozdě končí a v celém svém průběhu je velmi drsná, a to jak kvůli značně nízkým teplotám, tak i díky velkému spadu sněhu a častým silným větrům, kdy se tvoří sněhové jazyky a závěje. Nejhorší situace je vždy na začátku zimy. To je právě doba, kdy řidiči z vnitrozemí a jihu příjíždějí v sandálech a tričku, navíc s vozidlem zdaleka ne na zimu řádně připraveným, a pak se diví, lamentují a ze svých problémů viní silničáře.

Intenzita dopravy se každým rokem zvyšuje a tomuto nárůstu neodpovídá jak stavební stav, tak i technické parametry silnice. Je to především průjezdná šířka vozovky na jesenické straně, kdy uvízlé vozidlo v zimě nedává často šanci ostatním vozidlům je předjet nebo se s ním bezpečně minout, a proto vznikají kolony. Úprava silnice dle příslušných technických norem, zvláště pak její rozšíření, by dala možnost vozidlům, neschopným za nepříznivých podmínek přejezd Červenohorského sedla zvládnout, se odstavit na krajnici a čekat buď na čerstvý posyp či vyplužení nebo na odtah. Proto zajisté všichni řidiči vítají rozhodnutí Ředitelství silnic a dálnic ČR rekonstruovat silnici I/44. V souvislosti s touto plánovanou opravou se nabízí i zmínka o historii Červenohorské silnice.

Můžeme předpokládat, že již v době bronzové (2000-750 př.n.l.) šla stezka údolím Desné přes Červenohorské sedlo do údolí Bělé. Dokumentuje to i nález srpů a sekýrek v Loučném nad Desnou v polovině 19. století. Tato stezka měla menší význam ve srovnání se stezkou přes Ramzovou (740 m.n.m.), protože přechod přes zmíněné Červenohorské sedlo (1 011 m n.m.) byl podstatně těžší.

Až do poloviny 19. století se jednalo jen o úzkou stezku (cestu), hodící se nejvýše pro jízdu koňmo. Teprve počátkem 40. let 19. století bylo rozhodnuto postavit silnici, která by lépe umožnila spojení mezi Moravou a Slezskem. Velmi důležitý byl tento tah pro obchod, zejména pak pro sobotínské železářny bratří Kleinů. Stavba byla započata v roce 1844 a již počátkem roku 1846 dána do provozu. Červenohorská okresní silnice byla šťerkovaná, necelé 3 metry široká a velmi strmá. Stoupání přes sedlo činilo 16,7 – 19,4 %, takže tento úsek byl pro nákladní vozy téměř nesjízdný. Jak vedla trasa silnice, postavené v letech 1844–1846 je možno vidět na mapě – viz obr.1. Sedm let po dokončení silnice nechali Kleinové v roce 1853 vystavět na Červenohorském sedle první dřevěný zájezdni hostinec. V téže době již stál poblíž i cestářský domek – viz obr.2. Zájezdni hostinec, který sloužil především formanům k odpočinku po námažavé strmé cestě, dále poště a také prvním turistům, zcela vyhořel v roce 1871.

Stále častěji se ukazovalo, že silnice svými parametry je nevyhovující a nestačí provozu. Proto počátkem 70. let 19. stole-

Mapa trasy červenohorské silnice z let 1844 – 1846 (tmavě) a ze 70. let 19. století (světle).

tí začali jeseničtí obecní zastupitelé, průmyslníci, obchodníci a zástupci okresního silničního výboru tuto dopravní situaci řešit. Dne 11. ledna 1872 byla vypracována petice, jejímž cílem bylo postavit novou silnici přes Červenohorské sedlo, která by spojovala Jeseník se Sobotínem (roku 1871 zde byla dostavěna železnice) resp. Šumperkem. Náklady neměly přesáhnout 300 000 zlatých a petici podepsala řada veřejných činitelů a průmyslníků, např. Raymannové (jesenická rodina obchodníků, nákladníků a průmyslníků v lnářství) nebo majitel vápenek Anton Latzel. Po

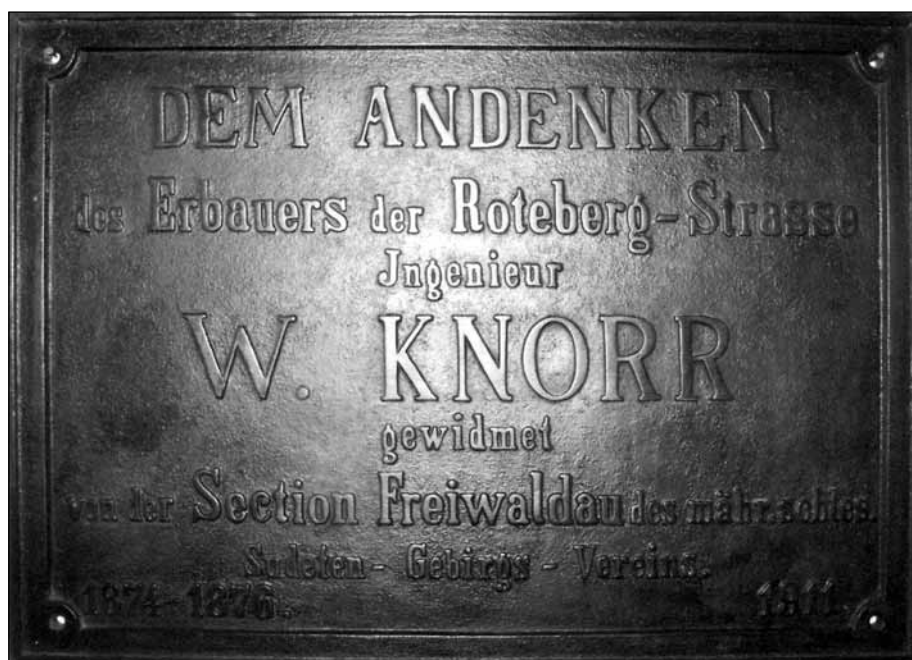
debatách, které proběhly v první polovině roku 1872, informoval 6. června jesenický okresní hejtman, že stavba nové silnice byla schválena. Její předností bylo, že spojovala Lomnickou (z Olomouce přes Lomnici, Bruntál a Zlaté Hory a dále na Nisu) a Šumperskou silnici (z Opavy přes Rýmařov, Šumperk, Červenou Vodu a dále do Čech), i když narážela na značné terénní potíže. Na rozdíl od staré okresní silnice bylo rozhodnuto, že nová silnice bude státní.

Stavba byla započata v roce 1874 (v tomto roce byl obnoven i vyhořelý zá-

jezdni hostinec). Vedoucím stavby úseku z Koutů nad Desnou na Červenohorské sedlo byl inženýr Václav Knorr. Mezi ním a nadřízenými orgány došlo k neshodám kvůli překročení nákladů na stavbu, což bylo příčinou jeho tragické smrti – zastřelil se. Moravskoslezský sudetský horský spolek nechal v roce 1911 na kótě 941 zasadit pamětní desku s jménem V. Knorra za jeho zásluhu o zpřístupnění hor. Na desce je napsáno: *Dem Andenken des Erbauers der Roteberg – Strasse Ingenieur W. Knorr gewidmet von der Section Freiwaldau des mähr. schles. Sudeten – Gebirgs- Vereins*. V levé spodní části desky je datum výstavby silnice (1874–1876) a v pravé části rok 1911, kdy byla deska zasazena. V současné době je pamětní deska umístěna v Muzeu silnic ve Víkřovicích u Šumperka (viz obr. 3) a kopie se nachází u au-

tobusové zastávky na Červenohorském sedle směrem na Jeseník. Trasa této nové státní silnice je téměř stejná, jak ji známe dnes. Jak je patrné ze snímku z roku 1915 (viz obr. 4) vedla silnice areálem turistických chat na Červenohorském sedle, dnes vede mimo areál.

Staviteli jednotlivých úseků trasy z Červenohorského sedla do Jeseníku a dále do Zlatých Hor byli Joseph Sonnenschein z Opavy a Adolf Birk z Heřmanovic. Na rozdíl od šumperské strany víme, že celkové náklady na výstavbu činily 31 515 zlatých, z čehož stavební náklady si vyžádaly částku 26 079 zlatých a zbylých 5436 zlatých tvořily výlohy na výkup půdy a objektů. Z března roku 1880 je dochován předkolaudační protokol předposledního úseku Jeseník – Filipovice, který měřil 9 km. Dle literatury byla jesenická strana

Pamětní deska věnovaná W. Knorrovi (znění: Památce staviteli červenohorské silnice inženýru W. Knorrovi věnovala frývaldovská (jesenická) sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku. 1874 – 1876), 1911. (foto autoři) foto 16

Červenohorské silnice dokončena v roce 1887. Roku 1906 byla svědkem první automobilové havárie, kdy se převrhl plně obsazený automobil, když mu selhaly brzdy. Naštěstí nehoda neskončila žádným smrtelným úrazem.

Rozvoj automobilismu po první světové válce a tedy i nárůst dopravy v celém Československu vyvolal potřebu na tuto novou skutečnost reagovat. K výrazné obnově silnic ale došlo až po zajištění finančních prostředků ze Státního silničního fondu, uzákoněného v roce 1927, do kterého plynuly dávky z motorových vozidel, pohonných hmot a maziv. Z těchto prostředků byly především financovány stavby dálnových silnic, zvláště pak ve směru západ – východ a to i včetně Podkarpatské Rusi, kde dopravní infrastruktura byla značně zanedbaná. Na silnici přes Červenohorské sedlo se v tu dobu větší úpravy neprováděly. Zajisté jedním z důvodů byla přece jen nižší intenzita provozu než na silnicích ve vnitrozemí.

Období druhé světové války a první léta po válce nebylo příznivé pro rozvoj silniční infrastruktury v celém Československu. V šedesátých letech minulého století již stav silnic výrazně omezoval rozvoj dopravy, a to jak nákladní, tak i osobní. Proto začala poměrně velkorysá přeměna šterkovaných a dlážděných vozovek na bezprašné, především s asfaltovým a dehtovým povrchem. Díky tomu došlo i na Červenohorskou silnici.

Projekt generální opravy státní silnice I. třídy číslo 44 – Kouty nad Desnou – Červenohorské sedlo byl vypracován v roce 1959. Rekonstrukce se týkala rozšíření vozovky z původní šířky 5 m na 6,5 m + 2×1 m, zvětšení oblouků na min. R=50, řádného odvodnění silničního tělesa a jednotného živичného povrchu v celém průběhu trasy. Výškový rozdíl 405 m

od mostu přes řeku Desnou v km 37,121 až na Červenohorské sedlo je překonáván devíti točkami, celková délka úseku byla 7789 m. Celá rekonstrukce byla stavebně rozdělena do tří etap a probíhala v letech 1960–1967.

Tricet devět let od kolaudace výše zmíněného opravovaného úseku čeká Červenohorskou silnici další velká rekonstrukce, tentokrát úseku Kouty nad Desnou – Bělá pod Pradědem. V první etapě, zahájené ještě v letošním roce, bude započata oprava úseku Červenohorské sedlo – Filipovice – Bělá pod Pradědem, po křižovatku se silnicí II/450 do Karlovy Studánky.

Literatura a prameny:

- Altwaterland. Das obere Tesstal mit seinen Seitentälern. Konz, 1986, .
- GOŠ, V.: Pravěk Šumperska. Severní Morava sv. 18, Šumperk 1969, s. 33 – 39.
- GROWKA, K. – VINKLAT, P.: Album starých pohlednic Jeseníky. Liberec, 2002.
- KORANDA, J.: Červenohorské sedlo I. Minulost a současnost jesenických horských chat. Brno, ?. Mapa Jeseníků z roku 1928.
- Městský úřad Šumperk – spisovna, fond Okresní úřad Šumperk, referát dopravy, projekty, poř.č. D85, D86, D87, D88 a D89.
- POPELKA, P.: Státní silniční politika na Jesenicku v 2. polovině 19. století. In: Jesenicko. č. 6, Jeseník 2005, s. 24 – 31.
- POPELKA, P.: Středověké komunikace na Jesenicku. Severní Morava sv. 90, Šumperk, 2005, s. 3 – 12.
- TRAUTENBERGER, G.: Das Tessthal in Mähren. Brünn, 1872.
- ZEMAN, V.: O červenohorské silnici. Jesenický rozhled z 23.1.1967, s. 3.
- ZUBER, R.: Osídlení Jesenicka do 15. století. Opava, 1972.

Geschichte der Strasse über dem Rotenbergpass

Zusammenfassung

Man kann voraussetzen, dass schon in der Bronzezeit (2000–750 J.v.Chr.) ein Pfad durchs Tesstal über dem Rotenbergpass führte. Bis der Hälfte des 19. Jahrhunderts es handelt sich nur um den engen Weg, die höchst mit dem Pferd befahrbar war. Erst am Anfang vierziger Jahre des 19. Jahrhunderts entschied man neue Strasse zwischen Nordmähren und Schlesien erbauen. Der Bau wurde im Jahre 1844 begonnen und die neue Strasse wurde am Anfang des Jahres 1846 vollbeendet. Es liess sich aber sehen, dass die Strasse mit ihren Parametren dem gebrauchte Verkehr nicht genügte. Deshalb es zum Neubau der Strasse zugetreten war. Der Strassenbau fing im Jahre 1874 an und um vier Jahre später wurde beendet. Der Bauleiter im Bauteil Kouty (Winkelsdorf) – Rotenbergpass war Ingenieur Wenzel Knorr. Die Bauleiter der eizelnen Bauteile vom Rotenbergpass nach Jeseník (Freiwaldau) und weiter nach Zlaté Hory (Zuckmantel) waren Joseph Sonnenschein aus Opava (Troppau) und Adolf Birk aus Heřmanovice (Hermannstadt). Laut der Literatur wurde die Freiwaldauer Seite der Rotenbergstrasse im Jahre 1887 vollbeendet. In den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts wurde in Tschechien reaktiv grossartige Umbau der Schotter- und Pflasterstrassen zu den staubfreien Asphaltstrassen durchgeführt. Im Rahmen der allmäligen Generalrekonstruktion kam es auch zur Sanierung des Rotenbergstrasse. Sie verlief in den Jahren 1960–1967.

übersetzt von Richard Jašš

Sloup Nejsv. Trojice v zámeckém parku ve Velkých Losinách

Richard Jašš

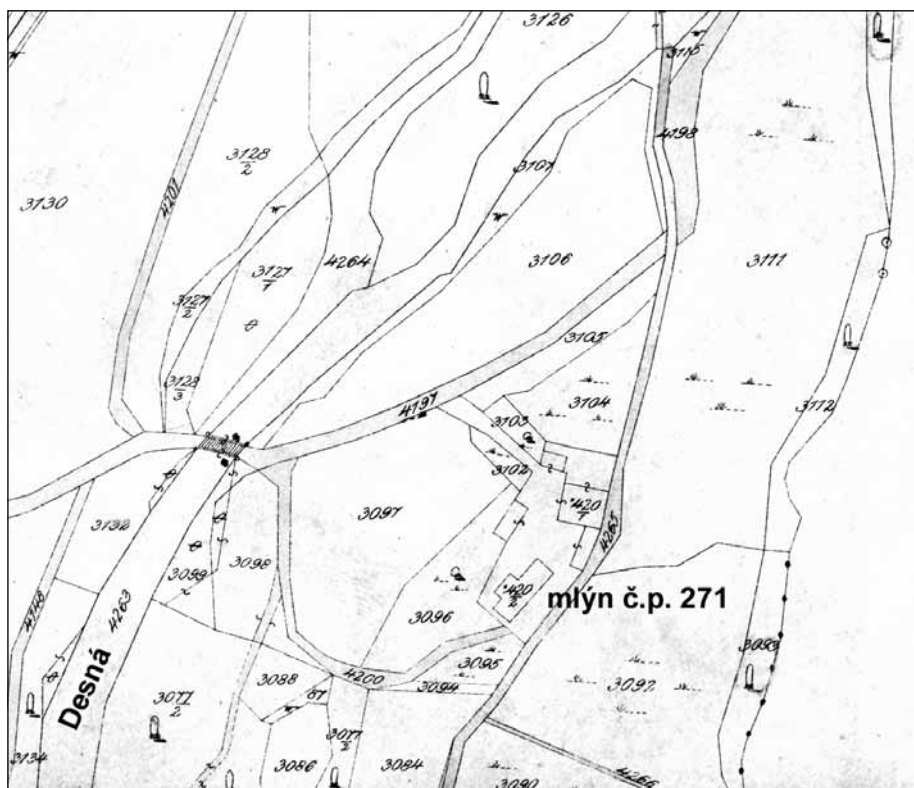
V našem okolí se nacházejí památky, které jsme si již zvykli brát jako samozřejmost. Přiřadili jsme jim místa a řádní osudy něčeho z kamene a nepochybujeme ani nepátráme po jejich historii, která je přece „zcela zřejmá“. Při náhodném zjištění jsme potom šokováni překvapujícími skutečnostmi a jejich barvitou historií, což nás nutí na veškeré historické monumenty pohlížet s větší pokorou i uctívou pozorností lidí, kteří mohou vidět jen špičku ledovce nad hladinou osudu oné stavby. Tato špička může být případ od případu větší či menší, ale nikdy nebudeme vidět „ledovec“ v celé jeho krásě.

Takovým případem památky zdánlivě „bez tajemství“ je také sloup Nejsv. Trojice nacházející se jižně od velkolosinské-

ho zámku v zámeckém parku. Pískovcový monument zarostlý v keřích letitých rododendronů působí na kolemjdoucí jako odvěká součást zámeckého areálu a tato

Výrobní nápis vytesaný na zadní straně sloupu Nejsv. Trojice, červen 2005. (foto Richard Jašš)

Situace velkolosinského mlýna č.p. 271. Zde někde stál původně sloup Nejsv. Trojice, který dnes zdobí zámecký park, 1916. (Reambulovaná verze stabilního katastru z roku 1874)

skutečnost zmátla i mnohého historického odborníka¹. Přitom nepřilíš historicky staré sousoší již prodělalo osud, které by mu mohla závidět nejedna středověká pamětihodnost. Sousoší Nejsv. Trojice nechali dle popisu reversu² ze dne 25. července 1866 zhotovit manželé Anton a Barbara Rotterovi, majitelé obilního mlýna č.p. 271 ve Velkých Losinách.³ Vybrali si dílnu kamenického mistra Franze Jenische ve Starém Maletíně, která ve stejném roce sousoší zhotovila, a to přirozeně z místního materiálu tzv. maletínského pískovce. Revers se bohužel nezmiňuje o přesném umístění památky. Byla postavena „na

pozemku patřícím k oné realitě a sice na cestě do Filipova“ – s největší pravděpodobností někde v bezprostřední blízkosti mlýna (viz situace z roku 1916). V reversu se jako ve všech podobných případech zaručoval donátor nejen za stavbu, ale také za budoucí údržbu sakrální památky. Nevíme nic o tom, jak Rotterovi své závazky plnili, pravdou však je, že v roce 1934 byla rodina požádána o možnost přemístit sousoší do parku k velkolosinskému zámku. 26. března 1935 dala své svolení i olomoucká konzistoř. Významnou, přímo iniciační roli sehrál v celé věci tehdejší velkolosinský farář Johann Keslar. Ten jako vel-

ký znalec a milovník umění (působil také jako arcidiecézní konzervátor) doporučil památku pozornosti Aloise Liechtensteina, majitele losinského zámku a panství a poukázal také na vhodné umístění v zámeckém parku. Zasadil se také o hladký průběh jednání s konzistory. Na zajištění údržby sousoší byl založen fond s vkladem 100 korun československých. V průběhu léta 1935 byl na náklady panství sloup i se sochami vyzdvížen od Rotterova mlýna, „zcela zrekonstruován“ a instalován nově

v parku losinského zámku, kam „se velmi hodil“. Od této relativně nedávné doby se tedy píše zámecká historie sousoší.

Poznámky:

- 1) Seznam nemovitých kulturních památek okresu Šumperk. Památkový ústav Olomouc a Okresní úřad v Šumperku, Olomouc, 1994, 200 s. a VOJKOVSKÝ, R.: Velké Losiny. Zámek severně od Šumperka. Beatris, Dobrá, 2005, s. 28 – zde se autor dokonce dopustil chyby a označil sousoší za zobrazení „věrozvěstů Konstantina-Cyryla a Metoděje“.
- 2) SOK Šumperk, fond farnosti Velké Losiny, karton I, stavební agenda.
- 3) Dnes se tento dům nachází na katastru Filipová.

Die Säule der heiligsten Dreifaltigkeit im Schlosspark in Velké Losiny (Gross Ullersdorf)

Zusammenfassung

Die Säule der heiligsten Dreifaltigkeit befindet sich südlich vom ullersdorfer Schloss im Schlosspark. Die Statue der heiligen Dreifaltigkeit liessen laut des Reverses vom 25. Juli 1866 die Eheleute Anton und Barbara Rotter, die Besitzer der Mahlmühle Nr. 271 in Gross Ullersdorf errichten. Sie wählten die Steinmetzwerkstatt von Franz Jenisch in Starý Maletín (Alt Moletein), die die Statue bildete, und zwar natürlich aus dem dortigen Material, aus dem Moleteiner Sandstein. Am 26. März 1935 gab Olmützer Konsistorium die Bewilligung die Statue nach der Generalrenovation zum Liechtensteinischen Schlosspark in Gross Ullersdorf zu übertragen. Bei den Handlungen mit Konsistorium spielte bedeutende Rolle der ehemalige Ullersdorfer Pfarrer Johann Keslar.

übersetzt von Richard Jašš

Morová epidemie v Rapotíně (1714–1715)

Stanislav Hošek

Mezi nejstrašnější pohromy, které v minulosti postihovaly naše země, patřil nepochybně mor. Podesním se také mnohokrát přehnal a nezáleželo mu na tom, zda je člověk mladý či starý. V Šumperku vypuklo onemocnění v létě 1571 a epidemie údajně trvala až do vánoc 1572. V některé dny sklátila smrt až 26 lidí. Uvádí se, že celkem za oba roky přišlo o život 1464 lidí, z toho 450 v roce 1571 a 1014 v roce 1572. Několik let poté v roce 1575 si „černá smrt“ vyžádala 610 obětí z města, předměstí a Temenice a v následujícím roce se jejich počet zvýšil na 900. V obou případech byli ze zavlčení moru do města obviněni židé, kteří se museli na žádost Šumperských a na základě císařského rozhodnutí vystěhovat.¹

Mor zde nepochybně ůřadoval, ale počet mrtvých je přemrštěný, neboť město a předměstí mělo nanejvýš 1130 obyvatel.

O dalších nákazách, které byly obecně nazývány morové, toho opět mnoho nevíme, ačkoliv v menším rozsahu jistě existovaly. V roce 1646 poté, co Švédové obsadili Šumperk, byl těmito vojáky do města zavlečen mor, naštěstí se však mezi obyvatele nerozšířil. Švédové po svém odchodu z města měli zanechat jednoho smrtelně nemocného důstojníka, kterého poté údajně měšťané pohřbili v místech, kde stojí tzv. Švédská boží muka – při polní cestě na Háj.²

O rok dříve (1645) mor řádl v Rýmařově, kde skosil na 200 životů. Mor, který postihl Moravskou Třebovou, si v roce 1632 vyžádal na 500 obětí.

Velmi krutý zásah černé smrti poznaly opět na vlastní kůži české země v letech 1713–1715. V Rapotíně tehdy moru podlehl 74 osob, tedy nejvíce ze všech vesnic v Podesní. Lidé v té době měli v živé paměti mor, který trápil náš kraj v letech 1679–1680. Tehdy se z Uher a z Dolních Rakous dostala na Moravu (zasáhla především jih země) tato smrtonosná kmotra s kosou. Císař utekl před morem z Vídně do Prahy a Moravský královský tribunál před nákazou uprchl z Brna do Uničova a potom do Olomouce.³ Ve Velkých Losinách moru podlehl 37 osob, v Nové Vsi (Žárová) 21 osob a v Rýmařově zahynula na následky epidemie 137 lidí. Nepochybně byl zasažen Rapotín a další vesnice v okolí.

Z těchto údajů je zjevné, že morové epidemie patřily k nejstrašnějším, ale také k nejzáhadnějším pohromám lidstva. Války, povodně, požáry byly bezesporu taktéž velmi kruté a skličující, ale člověk se vůči nim necítil tak bezmocně jako před nevypočitatelnými chapadly černé smrti. Před

válkami, povodněmi či požáry existovala pro člověka reálná naděje na přežití. Naproti tomu mor všude tam, kde rozvinul svůj neviditelný plášť, vzbuzoval nepředstavitelnou hrůzu.

V prosinci 1713 se v okolí Šilperku (Štítý) začaly objevovat první případy moru. Předtím se tato zkáza přehnala Ruskem, Malou Asií, Uhrami a Štýrskem. Mor byl v témže roce zavlečen do Čech cizími povozníky. Odtud se rozšiřoval pomalu, ale stále a rozhořel se se svou smrtelnou silou v Podesní až na konci srpna 1714. Aby se zabránilo dalšímu šíření epidemie, byly všude rozmístěny stráže. Od 3. září 1714 byl Šumperk obstoupen vojskem a začala jeho pětiměsíční blokáda. Ve Velkých Losinách epidemie trvala od 30. srpna do 15. ledna následujícího roku. Mimo omezení volného pohybu osob v nakažených lokalitách bylo nutné vybit všechna domácí zvířata, především psy a kočky. Nemocní byli izolováni od zdravých (lazarety, karanténny domy). Oděvy a lůžkoviny nakažených se spalovaly v k tomu určených jámách, jejich obydlí byla uzavřena a později vyčištěna vápnem, solí či octovou vodou. Dále se jejich přibytky vykuřovaly různými vonnými látkami. Oběti moru byly především v noci pohřbívány na odlehlých místech. Tyto hřbitovy (hromadné hroby) byly oploceny a hlídány. Hrobníci či čističi domů se chránili před nákazou hojnou konzumací alkoholu a kouřením tabáku.

V Rapotíně onemocnělo 93 osob, z nichž se jen 19 uzdravilo. To znamená, že zde zemřelo 74 osob. Hadwich uvádí, že rapotínská farnost měla dva hrobaře, jednoho pro Rapotín a druhého pro Petrovice (Petrov nad Desnou) a Vikýřovice. Každý pak musel ze své obce odvézt a pohřbít oběti a nakažené domy vyčistit.⁴ V případě Petrovic a Vikýřovic není znám

Velmi nekvalitní však jediné vyobrazení morové lípy u Pechova rybníka, 20. léta 20. století. (Unsere Heimat, Nr. 8, 1928, s. 1)

počet nemocných či mrtvých, přestože byly patrně také zasaženy tak jako Dolní Studénky.⁵

V Rapotíně dva domy, ve kterých byly špitály, se musely spálit a devatenáct se jich podařilo vyčistit. To znamenalo hmotnou ztrátu 1047 zlatých 33 krejcarů 3 denáry. Na mzdách pro hlídače bylo vydáno 189 zlatých a 14 krejcarů. Náklady na ošetřování nemocných a jiné výdaje přišly obecní pokladnu na 646 zlatých 33 krejcarů a 1,5 denáru. Celkem vyšlo vyčíslení nákladů škod na 1883 zlatých 24 krejcarů a 4,5 denáru. Šumperský lazebník Anton Junk naproti tomu uvádí sumu 1881 zlatých. V té době stála kráva kolem 7 zlatých (1 zlatý se rovnal 60 krejcarů), husa byla za 15 krejcarů nebo kopa vajec za 3 krejcare. V Rapotíně morová epidemie skončila nejpozději na konci ledna 1715.

V Šumperku z asi 250 nakažených zemřelo 185 osob. Mezi těžce postižené obce v Podesní patřily Rejhotice (část Loučné), kde zemřelo 68 osob a šest domů muselo být spáleno. Špatně na tom byly i Velké Losiny s 47 mrtvými. V Sudkově zemřelo 10 osob, ve Frankštátu (Novém Malíně) 5 osob či v Rejcharticích 3 osoby. Mezi nejvíce postižená města severozápadní Moravy patřila Moravská Třebová, kde mor skolil 911 životů, či Mohelnice, kde během čtyř měsíců zemřelo 263 osob.

V Rapotíně patrně nedlouho po skončení moru byla na místě společného hrobu vysazena tzv. morová lípa. Tu bylo možné spatřit ještě v 70. letech minulého století nedaleko silnice do Rejchartic poblíž Pechova rybníka. Údajně už v roce 1714 se občané Rapotína rozhodli připomínat tuto událost „Dnem zaslíbení“. Ten byl připomínán v Rapotíně více než před šedesáti léty. Den zaslíbení se slavil osmý den po svátku svatého archanděla Michaela (tedy 7. října) k počtě Boží a svatých ochránců. Vyjadřovala se tím vděčnost Stvořiteli za záchranu v nebezpečí smrti a k této vděčnosti vedli své potomky. Součástí zaslíbení bylo to, že vybudují vedle farního kostela kapli sv. Michaela. (V polovině 18. století byla dokončena.) Tato tradice dne zaslíbení se připomínala slavnostním průvodem ještě v 30. letech minulého století. V minulosti se farníci dokonce osm dnů scházeli u kaple sv. Michaela a tam se hořdinu modlili.

Velké smrt nesoucí epidemie zasáhly Rapotín v roce 1806 (úplavice?), 1832, 1855, 1866 se jednalo o cholery, které podlehly desítky lidí. Poté, co ustala epidemie cholery v roce 1855 (na sv. Michala), nechali věřící zhotovit památný kříž na zdejší morové lipě. Na dřevěném kříži byl umístěn na plechu malovaný

obraz archanděla Michaela. Ten sestupoval z nebe na pomoc lidstvu, které se zmitá v temném močálu utrpení. Obraz dotvářela Matka boží obklopená anděly. S obdobným výjevem se můžeme setkat i v rejchartickém kostele.

Lidé v minulosti se zde často modlili a rozjímalí, pokládali věnečky a zapalovali lucerničku. Podle tradice nebyla morová lípa v Rapotíně jediné místo připomínající mor. Na začátku zahrádkářské kolonie „Losinka“ (350 m od kulturního domu) při cestě k zaniklé brusírně skla najdeme tzv. Polní kapličku. Tam bylo v dřívějších dobách vyoráno velké množství lebek a kostí. Patrně zde byli pohřbeni švédští vojáci nakažení morem (asi 1646). Nedaleko odtud u splavu se měl údajně nacházet další hřbitov a to v místě zvaném „Lust“ (na splavu Losinky).

Ještě kolem roku 1870 tu stával vysoký dřevěný kříž.⁶

Pokud se najde veřejná vůle a finance bylo by vhodné v místech, kde stávala morová lípa, postavit dřevěný kříž, který by připomínal rapotínské oběti zhoubných epidemií.

Poznámky:

- 1) POLÁCH, D.: Historie mariánského sloupu v Šumperku. Šumperk, 1996, s. 21.
- 2) tamtéž
- 3) Srov. ČAPKA F.: Dějiny Moravy v datech. Brno, 2001, s. 107.
- 4) HADWICH R.: Von der Reitendorfer Pestlinde. In: Unsere Heimat, Nr. 8, 1928, s. 1 – 3.
- 5) Těla petrovických a vikýřovických obětí byly společně uloženy v rapotínském hromadném hrobu. In.: Das Reitendorfer Pestbild; Unsere Heimat, Nr. 6, Frankstadt, 1926.
- 6) tamtéž

Die Pest in Rapotín (Reitendorf) in den Jahren 1714–1715

Zusammenfassung

Zwischen den schrecklichsten Katastrophen, die in der Vergangenheit unsere Länder befielen, gehörte bestimmt die Pest. Sehr grausame Pestepidemie betraf die tschechischen Länder in den Jahren 1713–1715. In Reitendorf, von dem man im Artikel schreibt, starben 74 Personen – am meisten aus allen Dörfern im Tesstal. Im Dezember 1713 tauchte die ersten Pestfälle in der Umgebund der Stadt Štity (Schildberg) auf. Davor überlief die Epidemie über Russland, die Türkei, Ungarn und Steiern. Im Tesstal kulminierte die Pest relativ spät am Ende August 1714. Zur Vermeidung des Verbreitens der Epidemie wurden überall die Wachen angebracht. Am 3. September 1714 begann die fünfmonatliche Karanthenblockade der Stadt Šumperk (Mähr. Schönberg) durchs Heer. In Velké Losiny (Gross Ullersdorf) dauerte die Pestepidemie vom 30. August 1714 bis 15. Januar des nächsten Jahres. In Reitendorf erkrankten 93 Personen, aus dennen nur 19 gesund wurden. In Mähr. Schönberg starben aus 250 Angesteckten 185 Personen. Zu schwer betroffenen Dörfern gehörte Rejhotice (Reutenhau), wo 68 Personen starben und 6 Häuser verbrannt werden mussten. Schwer waren auch Gross Ullersdorf mit 47 Gestorbenen betroffen. In Sudkov (Zaudke) starben 10 Personen, in Nový Malín (Frankstadt) 5 Personen und in Rejhotice (Reutenhau) 3 Personen.

übersetzt von Richard Jašš

Zaniklé silotvorné zařízení rapotínské sklárny

Karel Miloš

Výrazným impulsem pro technický a hospodářský vývoj byl rozvoj elektrifikace, který na našem území začal probíhat na konci 19. století¹. Nejdříve se začal vyrábět a používat elektrický proud stejnosměrný, k jehož výrobě se používala dynamo. V pozdějších letech však byl vytlačen výhodnějším elektrickým proudem střídavým, který byl vyráběn alternátory. S hromadným využíváním elektřiny se začalo nejen ve výrobě, ale i v domácnostech. Ve větších městech nebo v místech s významným průmyslem se začaly stavět velké ústřední elektrárny s rozsáhlými rozvodnými sítěmi. V malých městech a na venkově, kde pro zřízení takových elektráren chyběly finanční prostředky, se o rozvoj elektrifikace zasloužili převážně podnikatelé a živnostníci, kteří měli k dispozici jak vhodné pohonné zařízení, tak i dostatek finančních prostředků.

Po roce 1910 se začalo s výrobou a využíváním elektřiny také v Podesní. Majitelé zdejších vodních děl začali nahrazovat původní vodní kola vodními turbinami, které kromě výrobních prostředků začaly pohánět také elektrické generátory, zásobující v některých případech elektřinou také své okolí.

Na velkosinském panství bylo jedno z prvních dynam uvedeno do provozu v roce 1911 na panské parní pile ve Velkých Losínách. Bylo poháněno parním strojem, který sloužil k transmisnímu pohonu rámových pil². Vyrábělo elektřinu pro osvětlení parní pily a dobíjelo akumulátorové baterie, které se používaly pro napájení elektrického osvětlení v době,

kdy nebyl parní stroj v provozu. Významným zdrojem elektrické energie se stala také Francoisova vodní turbina, instalovaná v roce 1911 v ruční papírně „Anton J.Schmidt's Söhne“. Zpočátku sloužila k transmisnímu pohonu papírenských holdrů, ale již v roce 1913 po instalaci dynamy začala zásobovat elektřinou kromě papírny také dolní část Velkých Losin³.

Mezi výrobce elektřiny se v roce 1913 zařadila také sklářská huť firmy J.Schreiber's Neffen v Rapotíně, v jejímž areálu bylo postaveno výkonné parní silotvorné zařízení. Stálo na malém prostranství, které se dříve nacházelo naproti budovy plynových generátorů, která byla postavena v 60. letech 20. století. Ve své době bylo nejsilnějším zdrojem elektřiny v Podesní, který navíc dodával pro potřeby sklárny užitkovou páru. Toto řešení bylo z ekonomického hlediska velmi výhodné, neboť odpadla výstavba samostatné kotelny. Dodavatelem strojního zařízení se na základě výběrového řízení stala firma Erste Brünner Maschinenfabriks gesellschaft – Luzwerk.

Odpověď na otázku, proč byla výrobou a dodávkou strojního zařízení pověřena právě První brněnská strojírna, není tak jednoduchá, jak by se zdálo. Pravděpodobně zde sehrála hlavní roli kvalita jejich parních strojů, které si získaly dobré jméno na pařížských světových výstavách a na jejichž vysoké technické úrovni se podíleli přední profesori vysoké technické školy v Brně⁴. Nezanedbatelnou roli při výběru dodavatele mohla sehrát také v roce 1904 vybudovaná železniční trať, která

Pohled na zadní stranu nízkotlakého válce, rozvodovou hřídel, pomocné ventily a setrvačnick parního stroje rapotínské sklárny, 1968. (foto Karel Miloš)

dá se říci otevřela majitelům sklárny cestu do světa a proto nebyli odkázáni jen na nejbližší dodavatele.

Po vypracování projektové dokumentace bylo započato s výstavbou zděné budovy silotvorného zařízení, průčelím situované směrem k řece Desné. V její levé části se nacházela strojovna a v pravé části kotelna. Poněvadž kotelna musela být postavena podle tehdy ještě platného stavebního řádu pro království České, vydaného v roce 1889, který nařizoval její pokrytí jen lehkou střechou, byla stejně konstruovanou sedlovou střechou pokryta také

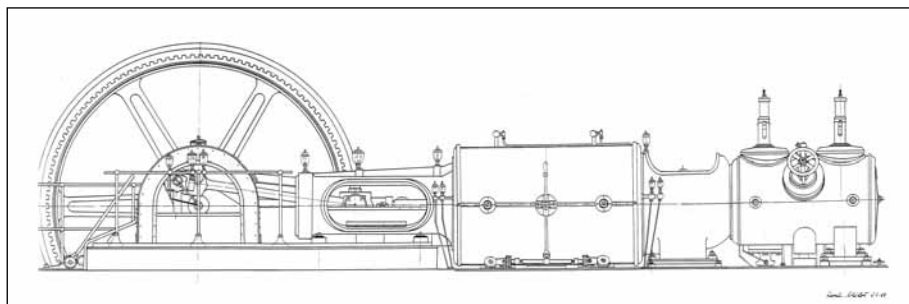
strojovna. Umístěním kotelny v samostatném objektu byla také splněna nezbytná podmínka jejího oddělení od obytných prostor a ostatního výrobního zařízení⁵. Do kotelny se vcházelo dveřmi v průčelí budovy kotelny.

U levé stěny, oddělující kotelnu od strojovny, stál impozantní zděný parní kotel, k jehož pravé boční stěně byl přistavěn vysoký zděný komín, procházející střechou kotelny. Jeho celkem vzato neobvyklé umístění zkracovalo kouřovod a současně zmenšovalo zastavěnou plochu. Kombi-novaný parní kotel systému „1B-Tischbe-

in“, sestával ze dvou nad sebou uložených kotlů rozdílné konstrukce. V horní části byl uložen vodorovný kotel žárotrubný, spojený dvěma svislými hrdly s vodorovným kotlem plamencovým, který byl uložen pod ním. Hlavní částí spodního kotle byl tzv. plamenec – trouba s vlnitými stěnami, procházející podélně celým kotlem obklopená vodou, v jehož přední třetině byl uložen nepatrně směrem dozadu skloněný rovinný rošt, určený pro spalování kamenného uhlí. Plamenec neprocházel hlavní osou spodního kotle, nýbrž byl uložen excentricky poněkud vpravo dole. Toto řešení urychlovalo při provozu kotle cirkulaci vody. Spaliny vycházející z plamence proudily zadním tahem kolem svislého trubkového přehříváku nahoru, načež vstupovaly do žárových trubek, podélně prostupujících žárotrubným kotlem. V něm se voda za bouřlivého varu měnila v sytou páru, která se hromadila v parojemu. Provozní hladinu vody bylo možné sledovat ve dvou vodoznamech, které byly umístěny na prodlouženém „nose“ žárotrubného kotle. Spaliny, vycházející ze žárových trubek, se v obrátové komoře na čele parního kotle otočily a zpětně proudily vně žárotrubného kotle ke svislým postranním kanálům, kterými byly odváděny do kouřovodu. Na čele parního kotle byla obrátová komora, opatřená dvoukřídlými

plechovými dveřmi. Pod nimi se nacházela obslužná plošina, na kterou se dalo vystoupit po schodišti, které bylo upevněno na pravém boku kotle. Vedle schodů byl na pravé stěně kotle upevněn žebřík, po němž se dalo vystoupit na horní plošinu, z níž vystupoval parojem. Z jeho víka vycházely čtyři vývody.

Na dvou postranních byly upevněny pojistné ventily zatížené závažím. Na zadním byl upevněn hlavní parní ventil, od něhož vedl parovod do vstupní komory trubkového přehříváku. V něm se sytá pára vysoušela a přehřívala. Přehřátím se zvyšovala teplota páry, která měla značný vliv na celkovou hospodárnost zařízení. Z výstupní komory přehříváku byla přehřátá pára odváděna tepelně izolovaným parovodem k parnímu stroji. Zvláštní odbočkou bylo menší množství přehřáté páry odváděno do parovodu, který zásoboval sklárnu užitkovou párou. Přední vývod byl určen pro uzavírací ventil, od něhož vedlo potrubí, přivádějící páru k napájecímu zařízení, které sloužilo k doplňování vody, která se za provozu kotle odpařovala. Nacházelo se vpravo vedle kotle a sestávalo ze dvou pístových čerpadel, která měla dva parní a dva vodní válce uložené vedle sebe. Jejich písty byly navzájem spojené pístními tyčemi a křížově ovládaly rozvodová šoupátka přivádějící páru do par-

Celkový boční pohled na parní stroj rapotinské sklárny, 1968. (nakreslil Karel Miloš)

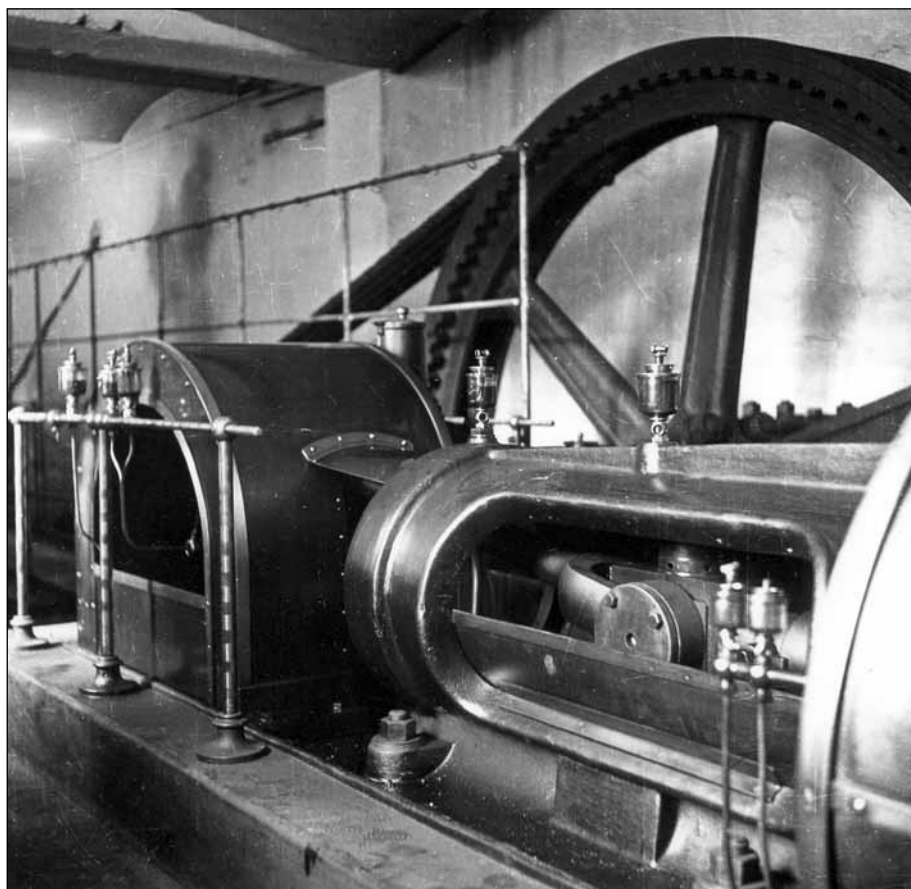
ních válců. Potřebné množství napájecí vody, nasávané ze studny před kotelnou, se řídilo regulačním ventilem na přívodu páry k parním napáječkám. Z napájecího zařízení byla voda odváděna potrubím do nejnižšího místa žárotrubného kotle. Později byla parní čerpadla doplněna dvěma odstředivými čerpadly, poháněnými elektromotorem, a sloužila v případě poruchy elektrických napáječek k záložnímu napájení parního kotle. Přibyl také elektrický ventilátor, vhánějící vzduch pod rošt, čímž se zvýšilo množství přiváděného vzduchu, zlepšilo spalování a výkon parního kotle.

Vlevo před kotlem se vcházelo dvěma do podlouhlé strojovny, vydlážděné světle hnědými dlaždičkami. Strojovna na rozdíl od kotelny měla zděný strop, zpevněný příčně uloženými traverzami a byla podsklepena. Světlo bylo do strojovny přiváděno velkým zakulaceným oknem v průčelí, vedle něhož vlevo byly dvoukřídlé dveře a na rohu výfukové potrubí s rozšířeným ústím. Levá stěna strojovny byla opatřena řadou jednoduchých oken. Podobně jako kotelna byla při nedostatku světla osvětlena žárovkovými svítidly. Mezi okny byla na zdi upevněna černě natřená deska, na níž byly zvětšeny montážní klíče a kovový panel se třemi mraznými tlakoměry. V podélné ose strojovny byl uložen tandemový dvouválcový kondenzační parní stroj s Lentzovým ventilovým rozvodem a dvojnásobnou expanzí páry. Měl výkon 150 KS a jeho kliková hřídel se otáčela rychlostí 150 otáček za minutu. Jeho parní válce byly umístěny na východní straně u velkého okna a kliková hřídel na straně západní. Přehřátá pára byla z kotelny přiváděna tepelně izolovaným parovodem, vedeným pod podlahou strojovny přímo ke spouštěcímu ventilu, který byl umístěn na boku malého, tzv. vysokotlakého parního válce.

Po jeho otevření proudila kanály do komor dvou vstupních ventilů, umístěných v horní části válce, které ji přiváděly střídavě na přední a zadní stranu pístu. Jakmile odevzdala část svojí energie pístu, byla odvedena dvěma výstupními ventily umístěnými pod válcem do převáděcího potrubí, které bylo zavedeno ke dvěma vstupním ventilům velkého tzv. nízkotlakého válce, který byl uložen tandemově v podélné ose za válcem vysokotlakým, k němuž byl připevněn pomocí spojovacího rámu. V důsledku tohoto uspořádání byl také píst nízkotlakého válce upevněn na stejné pístní tyči jako píst válce vysokotlakého, ale poněvadž pracoval s párou o nižším tlaku, měl větší průměr. Vstupní ventily nízkotlakého válce byly umístěny pod ním a výstupní ventily byly nahrazeny řadou otvorů po obvodě uprostřed válce. Byly otevírány pohybujičím se pístem a odváděly výstupní páru do zvláštního dutého prstence na vnějším obvodu válce. K němu bylo připojeno potrubí zakončené trojcestným ventilem, kterým bylo možné odvádět páru při najíždění do výfukového potrubí nebo při provozu do vodorovné válcové nádoby nazývané kondenzátor, uložené v suterénu pod nízkotlakým válcem. V kondenzátoru byla výfuková pára zkapalňována vstřikováním studené chladicí vody. Vzniklý kondenzát byl odsáván z kondenzátoru ležatou pístitovou vývěvou, uloženou v suterénu pod hlavní hřídelí parního stroje. Její píst byl uváděn v činnost táhlem, kloubově spojeným s čepem kliky, upevněné na hlavní hřídeli. Kondenzací výfukové páry vzniklo změnou jejího objemu v kondenzátoru vakuum, které snižovalo nežádoucího protitlak na píst nízkotlakého válce při jejím vytlačování z parního válce. Tím se zvýšil výkon parního stroje a současně snížila spotřeba drahého uhlí.

K nízkotlakému válci byl připevněn rám, v půdoryse připomínající vojenský bajonet. Tvořilo jej válcové vedení křížáku s velkým podélným otvorem, spojené čtyřhranným dutým profilem s ložiskovou skříní. Na pístní tyči vybíhající z víka nízkotlakého válce byl upevněn křížák, pohybující se ve válcovém vedení, kloubově spojený z ojnicí, která pomocí kliky otáčela hlavní hřídeli, která byla uložena ve dvou kluzných ložiskách. Jedno bylo uloženo v ložiskové skříní u kliky a druhé bylo umístěno v samostatném stojanu. Na hlavní hřídeli byl upevněn těžký šestira-

menný setrvačnick o průměru 3 m. Jeho věnec byl na obvodě opatřen drážkami, v nichž bylo uloženo pět konopných lan, přenášejících výkon na lanovnici, která byla upevněna na krátké, ve dvou ložiskách uložené hřídeli, z níž byl výkon přenášen řemenovým převodem na třífázový alternátor. Vnitřní obvod věnce setrvačnicku byl opatřen zvláštními zuby, do nichž byly zasouvány západky natačecí páky, která sloužila k natočení kliky do potřebné polohy, umožňující bezproblémové spuštění parního stroje. Od hlavní hřídele byla kuželovým převodovým soukolím

Pohled na klikový mechanismus a lanový setrvačnick rapotínského parního stroje, 1968. (foto Karel Miloš)

poháněna rozvodová hřídel, uložená rovnoběžně s podélnou osou parního stroje. Sloužila k pohonu vaček ovládacích pomocí táhel vstupní ventily nízkotlakého válce a výstředníků, které pomocí tyčí a palců ovládaly vstupní a výstupní ventily vysokotlakého válce. Výkon a otáčky parního stroje byly řízeny osovým regulátorem, který byl uložen na rozvodové hříděli mezi výstředníky ovládací vstupní ventily vysokotlakého válce. V závislosti na zatížení měnil jejich výstřednost a tím i zdvih vstupních ventilů. Jeho výstupní ventily a vstupní ventily nízkotlakého válce měly zdvih konstantní. Aby stroj správně pracoval, byly všechny důležité třecí plochy mazány kapacími maznicemi. Parní válce mazané speciálním olejem byly centrálně mazány zvláštními mechanickými mazacími lisami.

Před uvedením do kondenzačního režimu pracoval parní stroj nejprve jako běžný parní stroj výfukový. Jakmile vývěva vytvořila v kondenzátoru potřebné vakuum, byl otevřen ruční ventil na přívodu chladicí vody a výfuková pára byla trojcestným ventilem převedena z výfukového potrubí do kondenzátoru.

Chladicí voda byla do kondenzátoru přiváděna potrubím přímo z řeky Desné. Kondenzát, který byl znehodnocen chladicí vodou a pro napájení kotle se nehodil, byl odváděn do jímky vyhloubené před strojovnou, z níž odtékal potrubím do řeky.

Parní stroj poháněl synchronní třífázový alternátor o výkonu 100 kW, který byl vyroben firmou Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft, která zásobovala elektrickými stroji celou monarchii. Z něj byla elektrina odváděna kabelem do rozvaděče, umístěného ve strojovně poblíž alternátoru, opatřeného čelním panelem z bílého mramoru. Na něm byly umístěny

nezbytné měřicí přístroje, kontrolní svítilny a vypínače. Z rozvaděče byla elektrina odváděna do jednoduché rozvodné sítě zásobující elektrinou sklářskou huť.

Po vytvoření celostátní energetické rozvodné sítě na počátku 50. let 20. století došlo také k rozsáhlé elektrifikaci sklárny a silotvorné zařízení bylo degradováno do role výtopy a záložního zdroje elektriny. Po výstavbě nové kotelně v 60. letech se pro něj vžil mezi zaměstnanci sklárny název „stará kotelná“. Naposledy byl jeho parní stroj použit v srpnu roku 1968 při plánovaném odstavení linky vysokého napětí. Jeho provoz byl s konečnou platností ukončen 19. prosince 1968, načež následovala jeho likvidace. Parní stroj byl celkem demontován, strojovna s kotelnou byla zlikvidována a tím se uzavřela triapadesátiletá historie tohoto z hlediska historie, techniky a průmyslové architektury zajímavého objektu.

Parní stroj značen:

ERSTE BRÜNNER MASCHINEN FABRIKS GESELLSCHAFT

No 3418 BRÜNN 1913

Výkon: 112,5 kW (150 KS)

Otáčky: 150 ot. / min.

Vrtání: vysokotlaký válec 275 mm, nízkotlaký válec 550 mm

Zdvih: 600 mm

Parametry páry: 1,03 MPa / 240 °C

Poháněné zařízení:

Trífázový alternátor AEG typu VGS 125/8

Výkon: 125 kVA, 100 kW

Napětí / proud: 0,4 kV / 180 - 230 A

Otáčky: 750 ot./min.

Budič: stejnosměrné dynamo 65 V / 33 A

Kotel:

Systém: Tischbein

Výrobce: Erste Brünner Maschinenfabriksgesellschaft

Výrobní číslo: 4416

Výhřevná plocha celková: 80 m²

Výhřevná plocha roštu: 1,62 m²

Parametry vyrobené páry: 1,2 MPa / 240 °C

Poznámky:

- 1) KYNČL, R.: Mechanické energetické stroje. Katalog sbírky Národního technického muzea v Praze, 1997.
- 2) MILOŠ, K.: Zaniklá parní pila ve Velkých Losinách. Vlastivědný časopis Podesní č.l., Velké Losiny, 2006.
- 3) SEDLÁČEK, R.: Ruční papírna ve Velkých Losinách 1596–1996, Kapitoly s dějin manufaktury, Velké Losiny, 1996.
- 4) STEINER, B.: První brněnská. Dějiny strojíreny, Brno, 1969.
- 5) ŠIMERKA, V.: Parní kotle, stroje a turbíny, Plzeň, 1921.

Die verfallene Dampfmaschine der Glasshütte in Rapotín (Reitendorf)

Zusammenfassung

Im Tesstal begann die Herstellung und Benützung der Elektrizitätsenergie nach dem Jahre 1910. Zu den Elektrizitätshersteller gehörte im Jahre 1913 auch die Glasshütte von der Firma J.Schreiber's Neffen in Rapotín (Reitendorf). Die Dampfmaschine stand auf der Stelle gegenüber des Gebäudes des Gasagregates, das in den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts gebaut wurde. Am Anfang des 20. Jahrhunderts gehörte die Kraftanlage zu den stärksten Energiequellen im Tesstal und sie lieferte fürs eigene Gebrauch der Glasshütte auch den Betriebsdampf. Diese technisch kombinierte Lösung war sehr ekonomisch günstig, weil man nicht das selbstständige Kesselhaus aufbauen musste.

Der Autor des Artikels beschreibt genau die Reitendorfer Maschine, die er noch in der Zeit ihrer Existenz im Jahre 1968 dokumentierte. Letztmal setzte die Dampfmaschine in der Reitendorfer Glasshütte im Betrieb im August 1968. Offiziell war die Maschine am 19. Dezember 1968 stillgesetzt und danach war sie liquidiert.

übersetzt von Richard Jašš

Obsazení Šumperska československým vojskem v prosinci 1918

Richard Jašš

Vznik samostatného československého státu na sklonku října 1918 je tradičně považován za jeden z nejvýznamnějších okamžiků novodobé české historie a pod tímto dojmem je o něm také hojně publikováno. Již poněkud méně je známo o tehdejší situaci v německých pohraničních oblastech, které se hlásily od počátku k německému národnímu státu tzv. Německému Rakousku (Deutsch Österreich). Německá politická reprezentace tento svůj postoj, který byl zcela v rozporu s histo-

rickým státním právem československým, ale po stránce práva sebeurčovacího zcela legitimní, proklamovala již v 1. polovině roku 1918 a nebylo proto divu, že se celá německá severní Morava již 30. října 1918 na 2. zasedání Prozatímního národního shromáždění Německého Rakouska postavila ústy poslance R. Freisslera pod svrchovanost německorakouského státu.¹ V průběhu listopadu 1918 vedly veškeré kroky německé strany na severní Moravě k vytvoření samostatné provincie Sude-

tenland, která by byla zcela ekonomicky, dopravně, správně i politicky nezávislá na československém národním státě, což byl požadavek po mnoha stránkách iluzorní, protože minimálně dopravní, aprovidační a hospodářské napojení na české okolí bylo nesporné. 16. listopadu 1918 byl v Opavě slavnostně konstituován vrcholný zastupitelský orgán nové německo-rakouské země zemský sněm, jehož výbory začaly okamžitě pracovat na zajištění základních podmínek pro uchování suverenity, mezi nimiž hrála nejvýznamnější roli otázka zásobovací a otázka branné politiky.

K zamezení pronikání českých dobrovolnických jednotek na území Sudetenlandu byly v průběhu listopadu 1918 vytvořeny domobranecké jednotky pod názvem Volkswehr, které měly plnit jak brannou, tak i pořádkovou službu. Na Šumpersku vznikly tyto jednotky jen v Šumperku a ve větších obcích blízko jazykové hranice, např. v Hanušovicích nebo v Německé Libině (dnes Libině). Organizace Volkswehru se však od počátku potýkala s nedostatky v personálním zabezpečení a také s nedostatkem zbraní a výstroje. Zcela originální byla také územní struktura Volkswehru. Celé území Sudetenlandu bylo rozděleno do šesti „podvelitelských obvodů“ (Unterbefehlhaberbereich), které byly úzce vázány na systém politických okresů. Politický okres Šumperk patřil spolu s okresy Králíky a Moravská Třebová (Schönhengstgau) pod obvod Jeseníky – Orlické hory („Altwater – Adlergebirge“). Podvelitelem zde byl jmenován nadporučík K. Natieska, jehož štáb se nacházel v důležitém železničním uzlu v Hanušovicích. Pod obvod spadala 2 okresní velitelství, a to v Králíkách, kterému podléhaly 2 prapory, a v Šumperku se 3 prapory. Prapor 2/93 v soudním okrese Staré Město (s velitelstvím v Hanušovicích)

obsahoval 3 setniny (2 dislokované v Hanušovicích a 1 ve Starém Městě)². Prapor 1/Sch. 13 s velitelstvím v Šumperku měl 3 setniny, které byly umístěny v Německé Libině, Vizmberku a Šumperku. Prapor Volkswehru 1/JR. 93 se 3 setninami byl dislokován v Šumperku, kde měl také své velitelství.³ Tento plánovaný stav se v krátké době do obsazení oblasti československým vojskem nepodařilo kvótami naplnit. Přípravné práce však byly provedeny poměrně rychle a dle hlášení českých informátorů byla většina uvedených jednotek vytvořena. V některých případech byl ale stav naplněn, např. šumperský prapor měl 22. listopadu 1918 aktuální stav 721 mužů a poddůstojníků, 16 vyšších poddůstojníků a 17 důstojníků.⁴

Výše uvedený stav Volkswehru sice umožňoval poměrně dlouhou dobu preventivně paralyzovat provizorně utvořenou československou brannou moc v sousedních českých oblastech (především v Zábřehu s četnými hlídkami v Bludově, Českém Bohdíkově, Chromči a Dolních Studénkách), ale nestačil již ani formálně odolávat systematickému tlaku, který československá armáda začala na německé oblasti vyvíjet na počátku prosince 1918. Když bylo rozhodnuto politickými špičkami v Praze, že severní Morava a Slezsko musí být do konce roku 1918 obsazeny, nemohla se již německá strana blamovat ozbrojeným odporem, ale byla nucena uchýlit se jen k úvahám o formě podvojení se.

Ofenzíva československého vojska nastupujícího na hlavní správní a ekonomické centrum celé německé severní Moravy Šumperk začala od západu. Odtud se daly do pohybu po železnici již 14. prosince 1918 dva dobře vyzbrojené prapory střeleckého pluku č. 30 z Vysokého Mýta. Ty se v Kyšperku (dnes Letohradě) rozdělily.

II. prapor obsadil ještě 14. prosince 1918 ve 22:30 okresní město Králíky a pokračoval v zajištění cesty na Šumperk pro I. prapor. Z Lichkova se přesunul II. prapor do Hanušovic, kterých dosáhl 15. prosince 1918 ve 2 hodiny. Zde bylo bez výstřelu obsazeno nádraží, odzbrojen a rozpuštěn zdejší Volkswehr (asi 200 mužů). Mimo jiné zde byl ukořistěn vagón s „800 novými puškami Mauser, jeden kulomet, 120 000 nábojů a asi 200 pušek vzor M. 95.“ Hlavní síly pluku č. 30 dosáhly již zajiš-

vlakem Rudy a odtud nastoupit hned ráno pochod přes Hrabenov na Šumperk, dal velitel záložního praporu pěšího pluku č. 93 nadporučík M. Dvořák rozkaz, aby se všechny jednotky dislokované dosud v Zábřehu, Rudě a Bludově shromáždily 15. prosince v 5 hodin ráno v Bludově. Kombinovaná rota z Rudy pod vedením záložního poručíka J. Krmely obdržela rozkaz k pochodu na Bludov 14. prosince ve 23 hodin. Vyrázila ve 24:00 přes Hrabenov do Bludova, kam dorazila ve 2 hodiny

Vojáci střeleckého pluku č. 30 z Vysokého Mýta na nástupišti nádraží v Hanušovicích, 15. prosince 1918. (archiv Richarda Jašše)

těných Hanušovic 15. prosince 1918 v 5 hodin. V 8 hodin pak nádraží v Rudě. Celé obsazení města Šumperka bylo předem koordinováno s velením pěšího pluku č. 93 ze Zábřehu a pěšího pluku č. 54 z Olomouce.

Když 14. prosince 1918 ve 21:00 zavolal do Zábřehu velitel vysokomýtského pluku podplukovník Fr. Beran, že vyrazil k Hanušovicím, hodlá druhého dne dosáhnout

a ubytovala se v tamní škole. Velitelství zábřežského záložního praporu se dvěma rotami přijelo v 5 hodin ráno a hned byl zahájen pochod na Šumperk. Vojsko postupovalo k šumperskému hřbitovu, kde byla předem smluvena operační základna. Do města pak jeli k předem dohodnutému jednání se členy německé národní rady jen člen zábřežského národního výboru J. Malý, nadporučík Brachtl a správ-

ce žerotínského bludovského panství Pospíšil⁵. Dle svědectví Malého jeli členové národního výboru k jednání do Šumperka v kočáře zapůjčeném od hraběte Karla Emanuela von Zierotin, což patrně zajistil Pospíšil. Vojáci zatím čekali na výsledky vyjednávání u hřbitova. Jelikož vše trvalo nad očekávání dlouho, byla do města vyslána hlídka pod vedením desátníka Sontága, která se měla na radnici přesvědčit, zda tam delegáti jsou a v jakém stavu se nacházejí vyjednávání. Panovaly obavy, že šumperský Volkswehr využil vyčkávání na výsledky jednání a vytáhl z města. V 8 hodin nebylo stále žádných zpráv ani o delegaci, ani o hlídce. Po kratší poradě se velitelství rozhodlo postupovat do města bez ohledu na výsledek vyjednávání na radnici. Tento postup s poměrně malým počtem vojska však mohl mít fatální následky, pokud by nebyl podpořen silou vysokomýtského pluku postupujícího od Hrabanova. Od Vysokomýtských však nepřicházely žádné zprávy. Bylo tedy nutno použít lest. Dva dobře německy mluvící vojáci se odeslali k šumperské městské cihelně, zde zburchovali správce a sháněli se po telefonu. Nešťastník byl jejich příchodem tak překvapen, že jim vyhověl. Spojili se s centrálou v Šumperku, ohlásili se jako hlídka Volkswehru a žádali spojení s Hanušovicemi. Přednostovi stanice v Hanušovicích se hlásili stejně a tázali se po transportu s českým vojskem. Dostalo se jim uspokojivé odpovědi – transport projel stanicí před půl hodinou. Podplukovník Beran již tedy pochodoval z Rudy a tak bylo rozhodnuto o bezodkladném postupu na město. Hlídka Volkswehru stojící asi 50 metrů od cihelny se vzdala a cesta do města byla otevřena. U prvních domů potkali postupující vojáci desátník Sontága, který tlumočil rozkaz delegace okamžitě obsadit město, poněvadž

v Šumperku už počalo drancování vojenských skladů německými vojáky a lůzou. Ve stejnou dobu obsadila česká posádka z Dolních Studének šumperské nádraží.

Jednání na radnici se však neobešla bez komplikací. Mnozí nacionálně orientovaní členové německé národní rady odmítali přistoupit na české požadavky. Česká strana dokonce sáhla k výhrůžkám, že pokud se město do hodiny nepodvolí, bude ostřelováno dělostřeleckou baterií.⁶ Nakonec se však německá strana ústy předsedy národní rady Fr. Kargerera poddala a souhlasila s okamžitým odzbrojením celé posádky a všech ozbrojených oddílů ve městě, nenásilným předání všech úřadů, erárního majetku, se zachováním pořádku, zavedením zavírací doby v restauracích v 9 hodin, sběrem a inventarizací veškerých zbraní, zavedením tiskové a poštovní cenzury a se zajištěním telegrafního a telefonního vedení. V záruku splnění těchto podmínek byla vzata rukojmí z řad místních politických celebrit, a to továrník G. Oberleithner, poslanec J. Rasch, továrník K. Chiari, okresní hejtmán Fr. Karger, ředitel zemědělské školy Gross, Dr. L. Morgenstern, farář J. Schimitschek, podplukovník Pauer a setník Studeník. Česká strana garantovala na oplátku zachování pořádku, klidu a zavedení plynulé a provizace a zrušení dopravní blokády.

Po dokončení obsazování města zábřežskou skupinou se vojáci ubytovali v kasárnách. Šumperská jednotka Volkswehru o síle 845 mužů, 28 důstojníků a čtyř kulometů se samovolně rozpadla. Zajištění německých důstojníků byli později propuštěni do Opavy. Střelecký pluk č. 30 z Vysokého Mýta dorazil do Šumperka až kolem 11 hodiny. „Vpředu šli rozvinuté útočné hlídky s ručními granáty, za nimi strojní pušky a čtyři setniny ukázněného vojska.“ Vojsko vedené armádní kapelou i s davem

z okolních českých obcí se shromáždilo před šumperskou radnicí, kde vyslechlo národní hymnu a slavnostní proslovy představitelů zábřežského, šumperského českého národního výboru a také podplukovníka Berana. Vysokomýtské jednotky se poté „kasernovaly“. Zavedeny byly hlídky ve vnitřním městě. Zde však vládl úplný klid. Jedinou výjimkou byla 17. prosince 1918 demonstrace členů Volkswehru, kteří se dožadovali nevyplaceného služného. Tu však české vojsko potlačilo.

V následujících dnech byl vojensky zajištěn zbytek politického okresu a také stanice na trati Šumperk – Olomouc. 16. prosince 1918 podnikla 1 setnina vysokomýtského pluku výpravu také do Podesní po lokální trati Šumperk – Petrovice (dnes Petrov nad Desnou) – Sobotín. Po žádosti národního výboru v Troubelicích

o vojenskou pomoc k obsazení města Uničova byla 16. prosince 1918 ve 12:30 přes Troubelice odeslána vlakem ze Šumperku jedna setnina (5 důstojníků a 194 mužů) s četou strojních pušek. Ve 14:30 byl Uničov po jednání českých a německých nacionálních orgánů bez komplikací obsazen. Stejného dne (16. prosince 1918) bylo v odpoledních hodinách z Hanušovic jednou setninou Vysokomýtských obsazeno také Staré Město. 17. prosince 1918 podnikly dvě setniny s velitelstvím I. praporu opět výpravu do Podesní, tentokrát po trati přes Víkřovice, Petrovice (dnes Petrov nad Desnou) do Velkých Losin, Vízemberku (dnes Loučné nad Desnou) a Koutů. 18. prosince 1918 se přepravily dvě a půl setniny a „jedna strojní puška“ I. praporu vlakem ze Šumperka do Uničova, kde se k nim přidala ještě jedna setnina

Slavnostní proslov podplukovníka Berana před šumperskou radnicí, 15. prosince 1918.
(archiv Richarda Jašše)

s kulometnou četou a společně odjely do Babic. Odtud nastoupily pochod na město Šternberk. Město, nádraží i důležité úřady byly v 10 hodin obsazeny.

23. prosince 1918 odjelo vojsko střeleckého pluku č. 30 ze Šumperka a bylo následně nasazeno do bojů o Slovensko.⁷ V Šumperku zůstal dislokován jen náhradní prapor pěšího pluku č. 93 ze Zábřehu.

Poznámky:

- 1) FREISSLER, R.: Vom Zerfall Österreichs bis zum tschechoslowakischen Staate. Zoppot Berlin, Berlin, 1921, S. 89.
- 2) Dle řádu podvelitele byl tento prapor Volkswehru vyčleněn i k zajištění obcí Kopřivná, Velviz (dnes Lužná), Raškov a Krumperky (dnes Podlesí).
- 3) SOA Šumperk, fond německé Národní rady Šumperk, Karton č. 1, Prov. Organisation der

deutschösterreichischen Volkswehr für das Sudetenland.

- 4) SOA Šumperk, fond německé Národní rady Šumperk, Karton č. 1, Inv.č. 17.
- 5) Dle výpovědi Gustava Oberleithnera o obsazení města Šumperka československým vojskem. In: SOA Šumperk, fond německé Národní rady Šumperk, karton č. 1, Inv.č. 17. POZOR ze dne 16. prosince 1918 (výstřižky In: SOA Šumperk, fond SM Národní výbor v Šumperku, Karton č. 1.) uvádí, že jednání na šumperské radnici se „jako parlamentáři účastnili nadporučík Brachtl ze Zábřehu, předseda národního výboru šumperského Švestka a člen Národního výboru v Zábřehu Šip.“
- 6) České vojsko před Šumperkem děla ve výzbroji nemělo, ale pěší pluk č. 30 dle dochovaných fotografií ano.
- 7) SOK Šumperk, fond SM Národní výbor v Šumperku – opis plukovního deníku domobraneckého (střeleckého) pluku č. 30 z Vysokého Mýta, Karton č. 1.

Die Besetzung der Stadt Šumperk (Mähr. Schönberg) mit der Umgebung vom tschechoslowakischen Militär im Dezember 1918

Zusammenfassung

Die deutschen Grenzgebiete der tschechischen Länder meldeten sich nach der Entstehung des selbstständigen tschechoslowakischen Staates zum deutschen Nationalstaat sog. Deutsch Österreich. Zur Vermeidung des Durchdranges der tschechoslowakischen freiwilligen Truppen aufs Gebiet des Sudetenlandes wurden im Laufe November 1918 die deutschen Truppen sog. Volkwehr gebildet, die die Funktion des Militärs und auch der Gendarmerie erfüllten. Ganz originell war auch die Organisationsstruktur vom Volkswehr. Ganzes Gebiet vom Sudetenland wurde auf sechs „Unterbefehlhaberbereiche“ geteilt, die an die politischen Bezirke angeknüpft waren. Der politische Bezirk Šumperk (Mähr. Schönberg) gehörte mit den Bezirken Králíky (Grulich) und Moravská Třebová (Mähr. Trübau) resp. Schönhengstgau unter dem Bereich Jeseníky – Orlické hory (Altwater – Adlergebirge).

Am Anfang Dezember 1918 entschieden die politischen Spitzen in Prag, dass Nordmähren und Schlesien bis zum Ende des Jahres 1918 besetzt sein muss. Die Offensive des tschechoslowakischen Militärs, dessen Ziel das Verwaltungs- und Ökonomiezentrum vom deutschen Nordmähren Mähr. Schönberg war, begann am Westen. Am 14. Dezember 1918 wurde die Stadt Grulich besetzt und am 15. Dezember 1918 früh gewann das tschechoslowakische Heer Hanušovice (Hannsdorf) und folgend die Stadt Mähr. Schönberg. Der Besetzung Mähr. Schönberg beugte die Handlungen zwischen den Vertretern vom tschechischen Nationalausschuss aus Zábřeh (Hohenstadt) und den Vertretern des Schönberger deutschen Nationalrates vor. Die eigene Besetzung führte die tschechischen Truppen aus Hohenstadt, Olmütz und Schützenregiment Nr. 30 aus Vysoké Mýto durch. In den nächsten Tagen wurden auch der Rest des politischen Bezirkes und die Haltestellen auf der Eisenbahnstrecke Mähr. Schönberg – Olmütz militärisch besetzt.

übersetzt von Richard Jašš

Historie obecné školy č.p. 10 ve Vízंबरku (Loučné nad Desnou)

Stanislav Hošek

Dnes nenápadná, zmodernizovaná budova v sousedství čerpací stanice pohonných hmot naproti zámku sloužila do konce 60. let minulého století školnímu vyučování. Dříve než se začalo na území obce v roce 1773 vyučovat, docházely děti (patrně jen nejbohatších sedláků a zámeckých úředníků) do farní losinské školy. Ta se připomíná už v roce 1583. Stávala západně od kostela v sousedství rychty.

V Podesní se v té době nacházely farní školy také v Šumperku, Frankštátu (Novém Malíně) a v Sobotíně, V té době se jednalo o školy luterské, kde převážně vyučovali vysokoškolsky vzdělaní teologové. V Sobotíně učil v roce 1565 Martinus Hüpke.

Porážka stavovského povstání (1620) znamenala vypovězení luteránů (včetně učitelů) z našeho kraje, což školství příliš neprospělo. Po třicetileté válce nebyly školy v nijak povzbudivém stavu – vyučování bylo nepravděpodobné, docházka libovolná, učitelé jen nepatrně vzdělaní, metody žádné, výdělek pramalý, učitelé v nevážnosti a škol málo. Přes tyto problémy farní škola v Losínách fungovala a od roku 1653 měla dokonce 2 třídy. Velký obrat k lepšímu nastal až za vlády císařovny Marie Terezie.

Nový školní řád pro elementární (obecné) školy byl vyhlášen 6.12. 1774. Tento řád dělil elementární školy do tří typů. **Triviální školy** – byly to školy jednotřídní nebo dvoutrídní zakládány jednak na vesnicích, kde byl farní kostel nebo od něj vzdálený filiální kostel, jednak v menších městečkách, kde se učilo základním předmětům. Jednalo se o náboženství, čtení, psaní, kompozice jednodušších písemností a za zvláštní

příplatek počty (od roku 1805 se na triviálních školách vyučovalo pouze náboženství, čtení, psaní a počty). Triviální školu navštěvovaly děti ve věku od 6 do 12, popřípadě 13 let. Na venkově mohly být děti ve věku 9 – 12 let školní docházky zproštěny. Doplňkem triviálních škol byly opakovací nedělní hodiny pro mládež do 20 let, eventuálně do získání výučního listu. Učitelé mohli používat pouze státem schválených učebnic. Byl též určen i minimální příjem pro učitele triviálních škol (130 zlatých) i pro pomocníka (70 zlatých) tzv. congrua, ale ta byla velmi nízká, proto se povolovalo vybírání tzv. školního platu (sobotáles, Schölgeld) ve výši 1 – 2 krejcarů týdně. **Hlavní školy** – byly zřízeny v každém kraji. **Normální školy** – byly zakládány v hlavních městech země (Praha, Brno v roce 1775) a sloužily k výchově učitelů. Bezprostřední dozor nad školami hlavními a normálními byl svěřen řediteli, na triviálních školách pak místnímu faráři.¹ Do roku 1775 navštěvovalo školy na celé Moravě zhruba 10 tisíc dětí, v roce 1786 jich bylo evidováno již 67 876.²

Dříve než začal platit nový školní řád (1774), bylo už v roce 1773 zahájeno vyučování na území dnešní obce, tehdy ještě Rejhotic. V té době patřily Rejhotice a celé vízberské panství velehradským cisterciákům. Na vzniku školy i snaze zřídit zde farní kostel má patrně největší podíl hospodářský správce panství Joachim Stettenhofen. Od roku 1773 se provizorně vyučovalo v jednom stavení v nově vzniklé osadě Filipově. Až v roce 1775 nechala vízberská vrchnost adaptovat kontribuční sýpku na školu. Před rokem 1690 se na jejím místě nacháze-

Budova staré školy v Loučné nad Desnou, 2006. (foto Stanislav Hošek)

lo obydlí záměckého purkrabího. V dřevěné budově školy se nacházely dvě třídy a malý byt prvního učitele Josefa Antona Ludwiga (1744 – 12. srpen 1823). Ten zde učil od roku 1773 až do své smrti v roce 1823. Pocházel ze Sobotína, patrně z učitelské rodiny. V roce 1712 se jako sobotinský učitel připomíná Matheus Anton Ludwig. V roce 1775 chodilo do školy asi 150 dětí. Školní obvod zahrnoval Rejhotice, Filipovou a později Kociánov a Vízmberk. Z losinského panství byly přiškoleny Kouty a Přemyslov. Ve škole se učilo polodenně. Někdy se uvádí, že zdejší škola byla povýšena na farní v roce 1777, ale vlastní farnost zde vznikla až 1. listopadu 1784.³ Kolem roku 1800 byli zdejší učitel Ludwig a jeho pomocník Michalitschke placeni náboženským fondem (1784 – 1833) a plat jim byl vyplácen z vrchnostenského důchodu. Součástí učitelského povolání byly i kostelní služby.

V roce 1819 byla založena škola v Koutech, do níž chodily děti z obou přiškolených osad (Andělských Žlebů a Annína), ale také z 25 domů z horní části Rejhotic. V téže roce bylo zahájeno vyučování ex-

kurendo v jedné pronajaté usedlosti v Přemyslově.⁴

V roce 1823 byla malá dřevěná škola ve Vízmberku stržena a nákladem náboženského fondu postavena nová školní budova. Na stavbu byla vyhlášena „veřejná licitace“, které se zúčastnili Karl Gabriel z Kociánova, Georg Knoll – tesařský mistr z Bratrušova, Anton Obt – sklenářský mistr z Koutů a Franz Gabriel – sedlák z Rejhotic č.p. 35. Původně navrhovaná cena stavby školy činila 2117 zlatých 18 krejcarů. Škola byla nakonec postavena za 2044 zlatých Franzem Gabrielem, který podal nejlepší stavební nabídku.⁵

V patrové budově nové školy se v přízemí nacházelo obydlí učitele (2 pokoje, komora a kuchyně) a v patře byly dvě třídy a kabinet učitelského pomocníka. Ke škole patřilo také pole na „Hofbergu“, tzv. „Schulerb“ (školní dědictví), o velikosti asi 10 měřic. Ke škola také patřila hospodářská stavení (stáje, kolny). Druhým správcem školy (nadučitelem) se stal bývalý učitelský pomocník Ignaz Michalitschke (1823 – 1847) a v téže době byl

jeho pomocníkem Johann Biener. Ten stál v čele školy od roku 1847 do roku 1872. Jeho syn Johann zastával funkci podučitele v letech 1849 – 1872.

V polovině 19. století chodilo do zdejší školy asi 200 dětí. V roce 1867 navštěvovalo školu ve Vizmberku 309 žáků týdenních (dětí) a 116 žáků nedělních (dorost, učni). V Koutech to bylo 149 a v Přemyslově 22 žáků týdenních a celkem 52 žáků nedělních.

V roce 1872 byla vizmberská škola rozšířena na trojtřídní, ovšem pro nedostatek místa se vyučovalo polodenně na směny.⁶ V roce 1877 byla školní budova přestavěna a podstatně rozšířena (stavba byla z velké části financována Kleiny). Dne 8. října 1877 byla škola, v níž se pamatovalo již na učebnu pro 4. třídu, slavnostně otevřena. V roce 1881 byla otevřena plánovaná 4. třída. V té době byl řídícím učitelem Franz Schneider (1872 – 1890).

Okruh učitelů se rozšiřoval a začaly zde také působit ženy. Ve školním roce 1895/96 navštěvovalo školu již 368 žáků. To byl také důvod ke zrušení bytu řídícího učitele Olberta Engelborta (1890 – 1923) a zřízení 5. třídy počínaje školním rokem 1896/97.

Největšího počtu žáků dosáhla škola ve školním roce 1901/02, tehdy ji navštěvovalo 406 dětí. Potom jejich počet pomalu klesal. V roce 1908 byla ve Vizmberku otevřena budova měšťanské školy, která v roce 1911 měla tři třídy (71 žáků) a kromě řídícího učitele Johanna Loserta ještě další dva učitele. Obecná škola měla tehdy 5 tříd, kde učilo 8 učitelů (Engelbert Olbert, Konrád Hermann, Johann Barfuss, Robert Hinrich, Raimund Schroller, Rudolf Krohe, Ida Pfeilerová, Albine Barfussová. Katechetou byl P. P. Nemčanský). Do školy chodilo 129 chlapců a 174 dívek. Na obecné škole se počet žáků do 20. let minulého století pohyboval kolem 300 dětí a podle potřeby tu byly dočasně otvírány paralelní třídy.

Ve školním roce 1921/22 byla škola dokonce rozšířena na šestitřídní (celkem 272 žáků). Později počet žáků začal klesat, takže výnosem zemské školní rady z 27.7. 1925 byla škola opět redukována na pětitřídní (206 žáků). V též roce došlo také ke spojení obou dosud samostatných škol obecné a měšťanské pod jednu správu (výnos ZŠR z 30.9. 1925). Ředitelem obou škol se do roku 1935 stal Franz Reihal. V budově obecné školy byla v roce 1925 provizorně zřízena česká menšinová škola (jednotřídka). Ta získala vlastní budovu školy a školky až v roce 1935. V budově měšťanky byly také umístěny 3 třídy obecné školy. Ve školním roce 1930/37 byla obecná škola redukována na čtyřtřídní. V budově staré obecné školy zůstaly jen dvě třídy a jedna místnost určená pro dívčí ruční práce. Proto také ve druhé polovině 30. let probíhala vážná jednání mezi velkostatkem Kleinů (budova školy a pozemky k ní náležející patřily odnepaměti vrchnosti) a obcí o vyklizení budovy s tím, že se zbylé třídy měly přestěhovat do měšťanky. Kleinové sem chtěli přemístit kanceláře ze zámku.⁷

Stará budova přesto dál sloužila k školským účelům. Ve školních letech 1937 – 1939 byla škola opět pětitřídní, ale ve školním roce 1940/41 dokonce trojtřídní. Tento stav se udržel až do školního roku 1942/43 včetně 128 žáků na trojtřídní obecné a 84 žáků na čtyřtřídní měšťanské školy. Počínaje školním rokem 1943/44 byla na základě rozhodnutí opavského vládního prezidenta z 1.8.1943 hlavní (bývalá měšťanská) škola zrušena. Zůstala tu jen čtyřtřídní obecná škola, na níž se počet žáků pohyboval po oba válečné školní roky kolem 160. V lednu 1945 byla škola proměněna v uprchlický tábor (v měšťanské škole bylo umístěno až 2000 spojeneckých zajatců) a po krátkém nouzovém vyučování v rejhotickém hostinci bylo vy-

učování takřka úplně zastaveno. Osvobozením v roce 1945 byla čtyřtřídní obecná škola (Deutsche Volks- und Bürgerschule) ve Vizंबरku zrušena.⁸

Po skončení druhé světové války byla budova účelově využívána. Nejpozději ve školním roce 1952/53 začala opět sloužit budova staré školy k vyučování dětí. Ve škole byly umístěny i dílny sloužící pro výuku ručních prací. O rozšíření školního vyučování v Loučné nad Desnou na deset tříd se postaral příchod řeckých a madeonských dětí (170). V letech 1955 – 1958 sloužila budova staré školy jako sklad léčiv podniku Medika Olomouc. Od 1. září 1958 začala stará škola po nutných opravách opět sloužit k vyučování (4 třídy). Od počátku 70. let byl objekt prázdný a až do poloviny 80. let chátral. V letech 1985 – 87 proběhla generální oprava bývalé školy s rozsáhlou modernizací, která ji připravila o její starodávnou tvář. V budově byly

umístěny byty zaměstnanců Severomoravských dřevařských závodů. K bytovým účelům slouží budova dodnes.

Poznámky:

- 1) Moravskotřebovsko, Svitavsko – Vlastivěda moravská: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2002, s. 450 – 451.
- 2) ČAPKA, F.: Dějiny Moravy v datech, Brno 2001, s. 125.
- 3) MELZER, M., SCHULZ, J. a kol.: Vlastivěda šumperského okresu, Šumperk 1993, s. 338.
- 4) SPURNÝ, Fr.: Inventář školy. Loučná nad Desnou, Kouty, strojopis, Šumperk 1970. Srov. Chronik der Volksschule in Wiesenberg.
- 5) Vizmberská farní kronika, s. 137 – 139.
- 6) Říšský zákon z roku 1869 jednoznačně stanovil místo dosavadního církevního dozoru nad školstvím dozor státní, zavedl povinnou osmiletou školskou a nově upravil celou organizaci národního školství. V obecných školách, které měly být nyní zakládány všude tam, kde v okruhu 4 km bylo alespoň 40 dětí školou povinných, trivium bylo rozšířeno o přírodopis, zeměpis, dějepis, měřictví a tělocvik. In: Vlastivěda šumperského okresu, s. 157.
- 7) Vizmberská farní kronika, tamtéž.
- 8) SPURNÝ, Fr.: Inventář školy, tamtéž.

Die Geschichte der Volksschule in Loučná nad Desnou (Wiesenberg)

Zusammenfassung

Heute das unauffallende, modernisierte Gebäude in der Nachbarschaft der Tankstelle in Loučná nad Desnou (Wiesenberg) diente bis dem Ende der sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts zum Unterricht. Vor der Entstehung der Schule in Wiesenberg gingen Wiesenberger Kinder bis zum Jahre 1773 zur Pfarrschule in Velké Losiny (Gross Ullersdorf), die schon im Jahre 1583 erwähnt ist. Vom Jahre 1773 fing der Unterricht in Rejhotice (Reutenhau) an. Vom Jahre 1773 unterrichtete man auch aber provisorisch in einem Hof in der Ortschaft Filipová (Philippsthal). Erst 1775 liess die Wiesenberger Obrigkeit den Kontributionspeicher zur Schule umzubauen. Im Jahre 1819 wurde die Schule in Kouty (Winkelsdorf) gegründet, zu der auch Kinder aus zwei zugegliederten Ortschaften Andělské Žleby (Engelsthal) und Annín (Annaberg) gingen. In demselben Jahre begann der Unterricht „exkurendo“ in einem vermieteten Hof in Přemyslov (Primiswald). 1823 wurde die kleine holzerne Wiesenberger Schule abgerissen und neues Schulgebäude erbaut. In der Hälfte des 19. Jahrhunderts besuchten dortige Schule etwa 200 Kinder. 1867 gingen 309 Alltagschüler und 116 Sonntagschüler zur Schule in Wiesenberg, 149 Alltagschüler zur Schule in Winkelsdorf und 22 Alltagschüler in Primiswald.

1872 wurde die Wiesenberger Schule als zweiklassige vergrössert. Die grösste Zahl der Schüler erreichte die Schule im Schuljahre 1901/02. Sie besuchten 406 Kinder. Danach sank die nur Schülerzahl. 1908 wurde in Wiesenberg die Bürgerschule geöffnet. Im Schuljahr 1921/22 war die Schule als sechsklassige vergrössert. Nach dem zweiten Weltkrieg diente noch vom Schuljahr 1952/53 das alte Schulgebäude wieder zum Unterricht. In den Jahren 1955 – 1958 war in der Schule das Lagerhaus der Medikamenten der Firma Medika Olomouc. In den Jahren 1985 – 87 verliefen die Generalrekonstruktion und Modernisation des alten Schulgebäude. In der Schule wurden die Wohnungen für Angestellten des Nordmährischen Forstbetriebes errichtet.

übersetzt von Richard Jašš

Cesta na Borový vodopád

Zdeněk Gába a Pavla Gábová

Na Borový vodopád, který je jednou z hlavních přírodních atrakcí Podesní, se jde nejlépe od železniční stanice v Koutech nebo od autobusové zastávky Kouty nad Desnou most. Popíšeme si cestu od autobusové zastávky k vodopádům, protože po celé této cestě je spousta věcí z přírodovědeckého i turistického hlediska zajímavých.

Hned za mostem vstupujeme do sevřeného údolí Divoké Desné. Řeka má přes to na jejím dně úzkou nivu, která umožňuje vést kolem ní silnici. Asi po 600 m přicházíme k první pozoruhodné lokalitě. Divoká Desná tu překonává rulový práh, rula vystupuje dokonce v řečišti a značně je zužuje. Voda v těchto místech spolu

s pískem a valouny vyhloubila v hornině tak zvané evorzní tvary, které jsou na severní Moravě vzácné. Je tu celkem pět nevelkých obřích hrnců, z toho jeden téměř dokonale vyvinutý. O těchto tvarech vířivého výmolu se dlouho nevědělo a poprvé byly popsány teprve před dvaceti lety (GÁBA 1987).

Na další cestě se můžeme zaměřit na rostliny, rostoucí na nivě, zvláště jdeme-li tudy v létě. Objevují se tady už i takové byliny, které jsou domovem v horách. Nejvýraznější a také asi nejkrásnější z nich je vpravo od silnice statná, až přes 2 m vysoká stračka vyvýšená s hroznem modrých květů. Po chvíli přijdeme k mostu, na který

Údolí Borového potoka ze svahů Mravenčnicku, 2006. (foto Zdeněk Gába ml.)

V Borové dolině, nedatováno. (foto Ivo Netopil)

vpravo zahýbá odbočka modře značené turistické cesty, která vede podél Borového potoka k vodopádům. Soutok Borového potoka s Desnou z cesty moc dobře nevidíme, zato oba vodní toky velmi zřetelně slyšíme. Mají tu zvýšený spád a voda hučí tak, že i za normálního stavu je to slyšet až na kilometry daleko. Až se člověk musí podívat, proč Němci vlastně Divoké Desné říkali Tichá Desná (Stille Tess).

Podél Borového potoka nevede už silnice, ale pořád ještě docela slušná cesta. Nalevo máme potok, vpravo můžeme zase pozorovat zajímavé rostliny. V létě nebo v pozdním jaře tu kvete žlutě náprstník velkokvětý, modrofialové nápadné květy má oměj šalamounek, nenápadně kvete protěž lesní. Žluté květy nese až do podzimu přes metr vysoký jestřábník okoličnatý. V korytě potoka a kolem něj je mnoho velkých balvanů. Zcela převládá šedá „desenská“ rula, tu a tam uvidíme i balvan bílého hrubozrnného pegmatitu. Některé z balvanů jsou porostlé, jakoby natřené nápadným oranžovým povlakem. Je to porost řasy a určitá zdejší „specialita“ – je hojný i na balvanech v Divoké a Hučivé Desné. Tato zelená řasa druhu *Trentepohlia iolithus* ob-

sahuje sice zelený chlorofyl, ale ten je většinou překryt žlutočerveným barvivem. Za vlhka slabě voní po fialkách!

Kde se cesta mění v pěšinu a tok se ohýbá, mohutní i hukot vody. Jsme konečně u vodopádů. Borový vodopád (můžeme použít i množného čísla) sestává, jak tomu u vodopádů bývá, z několika stupňů. Nejvyšší stupeň je svou výškou 8,27 m (podle přesného měření docenta V. Kříže) druhým nejvyšším na severní Moravě po vodopádech Studeného potoka. Celková výška vodopádu je 14,05 m a pod ním jsou ještě peřeje. Vodopád působí mohutně a impozantně zvláště za vyšších vodních stavů. Normální nebo střední průtok je poměrně malý (30 – 50 l/s). Za nejvyšších stavů při náhlém tání sněhu nebo po příválových deštích je mnohonásobně vyšší, ale tehdy se k vodopádům jen těžko dostaneme. Tehdy by mohl průtok činit snad i několik metrů krychlových za vteřinu. U vodopádů vidíváme i různé erozní a evorzní tvary. Tady jich v rule není mnoho – jeden pěkný odtokový žlábek a dva dosud jen špatně vyvinuté obří hrnce.

Oměj šalamounek
(*Aconitum napellus*).
(Velká kniha rostlin
...Příroda, Bratislava,
1993, s. 254.)

Stračka vyvýšená
(*Delphinium elatum*).
(Velká kniha rostlin
...Příroda, Bratislava,
1993, s. 254.)

U vodopádů se vždy řeší z geologického a geomorfologického hlediska otázka, za co vděčí svému vzniku a proč vznikly zrovna na tom určitém místě a ne jinde. Na Borovém potoce není tato otázka snadno řešitelná. Určitě ale vznik stupňů souvisí se skalnatým hřbetem, který se sem táhne z vrcholu Medvědí hory, se změnou směru toku a s tím, že pod vodopádem ústí do hlavního toku menší přítok. To vše se spolu kombinuje a navzájem souvisí.

Poté, co jsme se pokochali vodopádem, prohlédneme si jistě také okolí. Těsně u vodopádu jsou rulové skály a na jedné z nich je v rule asi metr mocná vložka již na pohled odlišné drobnozrně tmavé horniny – amfibolitu. Také rostlinstvo v okolí vodopádů je pozoruhodné. Zvláště na jaře tu najdeme některé méně běžné byliny a na malé ploše zde roste sedm druhů kapradin. Více se o vegetaci Borové doliny dočteme v článku KULICHA (1983).

Šplhat od vodopádů podél Borového potoka nahoru na Mravenečník je svým způsobem „adrenalinový sport“ a pro normálního turistu ne zrovna vhodný. Nevede tudy také žádná značená cesta.

Borový vodopád či vodopád Borového potoka nebyl dříve příliš známý, do pově-

domí se dostal až v posledních desetiletích. Němci, kteří v Podesní do roku 1945 žili, o něm věděli, ale téměř se o něm nepsalo a nevedla k němu nikdy turistická značka. Německy se nazýval vodopád Heidelgrabenwasserfall a Borový potok Heidelgraben, původně ovšem Haidengraben podle staršího názvu Mravenečníku Haid (Haide). Kdo a kdy přeložil tyto názvy jako Borový potok, nevíme. Není to pojmenování zrovna přiléhavé, protože borovice zde ve výšce 800 m nad mořem a výš nikdy nerostly, natož aby zde tvořily souvislejší porost. Snad to byla nějaká asociace s německým pojmenováním borůvky (Heidelbeer), pak ovšem vhodnější název by byl Borůvkový potok.

Když si stručný popis cesty na Borový vodopád shrneme, musíme se až podívat, kolik zajímavého a krásného na pouhých 4 km dlouhé nenáročné cestě můžeme uvidět.

Literatura:

Altwaterland. Das obere Tesstal mit seinen Seitentälern. Konz, 1986.

GÁBA, Z.: Obří hrnce v řečišti Divoké Desné. – Severní Morava, č. 53, s.66, Šumperk, 1987.

KŘÍŽ, V.: Vodopády severní Moravy a Slezska. – Čas. Slez. Muz. (A), 43, 1, s.35 – 44, Opava, 1994.

KULICH, J.: Borová dolina a její vegetace. – Severní Morava, 45, s.69 – 70, Šumperk, 1983.

Die Wanderung zum Borový vodopád (Heidelgrabenwasserfall)

Zusammenfassung

Zum Heidelgrabenwasserfall, der ein aus den schönsten und interessantesten natürlichen Sehenswürdigkeiten im Tesstal ist, wandert man am bestens vom Bahnhof in Kouty (Winkelsdorf) oder von der Bushaltestelle „Kouty nad Desnou most“. Heidelgrabenwasserfall war nicht früher viel bekannt. Ins Bewusstsein kam er erst in den letzten Jahrzehnten. Die Deutsche, die im Tesstal bis 1945 lebten, von ihm bestimmt wussten, aber man schieb von ihm fast überhaupt nicht und kein touristischer bezeichneter Pfad führte zu ihm. Deutsch nennt man der Wasserfall Heidelgrabenwasserfall und Borový potok Heidelgraben, ursprünglich war sein Name Haidengraben laut des älteren Nahmes vom Berg Mravenečník (Ameisenhübel) Haid resp. Haide. Autor des Artikels beschreibt in seinem Schilderung über die Wanderung zum und beim Heidelgrabenwasserfall viele historische und naturwissenschaftliche Interessanten. Das Text dient eigentlich als ein Reisseiter bei der Wanderung und weiss potenziellen Touristen hin, was sie bei dem Spaziergang sehen können.

übersetzt von Richard Jašš

Představujeme Vám Podesní

Pro příznivé ohlasy čtenářů jsme tentokrát tuto rubriku časopisu Podesní rozšířili. Napříště se již bude pravidelně tato kapitola dělit na fotografickou část, která bude čtenáře obrazem seznamovat s historií i nejnovějším děním v našem mikroregionu a dále textovou část, která bude zprostředkovávat vždy jiným způsobem pohled na Podesní. Oba tyto způsoby nazírání by měly spět k ustálení povědomí vylučnosti našeho kraje.

Vymezení oblasti Podesní podle Trautenbergera z roku 1872

Richard Jašš

Prvním autorem, který publikoval monografii o Podesní a který je také geograficky vyčlenil a opatřil charakteristikou, byl ve svém díle *Das Tessthal in Mähren*, jež vyšlo poprvé v roce 1872 v Brně, brněnský evangelický pastor Gustav Trautenberger. Zde hned na prvních stránkách umístil přehlednou mapku s nákresem Podesní. Tomuto nákreсу, který je z mnoha důvodů kuriozní a zajímavý, se budeme věnovat v dnešním zamyšlení nad geografickou podstatou Podesní.

Hned na začátku bude dobré si uvědomit celkovou košatost a nejednoznačnost geografického vyčlenění pojmu Podesní, který byl i v historii pojímán různě. Samotný pojem Podesní (německy *Tessthal*) znamená doslovně údolí řeky Desné, je možno jej však pojímat z několika úhlů pohledu. Např. striktně hydrologicky se jedná o povodí řeky Desné, které zabírá poměrně rozsáhlou oblast ohraničenou ze všech stran hřebeny okolních horstev, na jihu pak řekou Moravou. Při tomto pohledu na věc je do Podesní možno zařadit obec Loučná nad Desnou se všemi částmi, obec Velké Losiny se všemi částmi,

osadu Pekařov (obec Jindřichov), obec Vernířovice s osadami, obec Sobotín se všemi částmi, obec Rapotín, Rejchartice, Hraběšice, Víkřovice, Nový Malín, Bratrušov, město Šumperk s Temenicí, obec Dolní Studénky, Sudkov a část obce Bludova.

Někteří autoři mají tendenci vkládat do celé problematiky ještě aspekt nacionální a kulturní. Takže tradiční *Tessthal* končil dle jejich pohledu německým Šumperkem. Vylučuji tedy z pojetí tradičního Podesní české obce Dolní Studénky, Sudkov a Bludov.

Pod tímto úhlem pohledu je velmi zajímavé Trautenbergerovo pojetí Podesní, které publikoval v roce 1872. Jeho představa je zjevně oproštěna od nacionálních omezení. Jedná se o jakési do značné míry nelogické kombinování onoho hydrologického pojetí a vyčlenění katastrálního a správního. Tak jsou do Podesní zařazeny celé obce, jejichž hranice se alespoň částečně kryjí s hranicemi povodí nebo se jejich katastr nachází celý v údolí řeky Desné a jejích přítoků. Jedná se o tehdejší obce Kouty (Winkelsdorf); Přemyslov

(Primiswald); Loučná nad Desnou s katastry Rejhotice (Reitenhau), Kociánov (Kozianou), Filipová (Philippsthal); Velké Losiny (Gross Ullersdorf); Bukovice (Buchelsdorf); Žárová (Neudorf); Vernířovice (Wermsdorf); Klepáčov (Kleppel); Rudoltice (Rudelsdorf); Sobotín (Zöptau); Maršíkov (Marschendorf); Rapotín (Reitendorf); Petrov nad Desnou (Petersdorf); Rejchartice (Reigersdorf); Vikýřovice (Weikersdorf); Šumperk (Mähr. Schönberg); Temenice (Hermesdorf); Hraběšice (Rabenseifen); Nový Malín (Frankstadt); Krásné (Schönthal); Dolní Studénky (Schönbrunn) a Bludov (Blauda). V tomto smyslu Trautenberger nezačlenil do Podesní některé obce a katastrální území, které se však tradičně do mikroregionu zařazovaly. Jedná se především o osady Pekařov (Beckengrund), Horní Bohdíkov (Deutsch Märzdorf),

Prameny – Štolnavu (Stolenhau), Osíkov (Aspendorf), Horní Temenice (Ober Hermesdorf) a obce Bratrušov (Brattersdorf) i Sudkov (Zautke).

Otázkou zůstává, proč Trautenberger vytrhl mnohé katastrální obce (Horní Bohdíkov, Pekařov, Horní Temenice atd.) z jejich správního kontextu a nezařadil je do mapy Podesní. Je možné, že vše způsobila jeho neznalost geografických kontextů nebo diletantismus vydavatele. Důvodem mohl být také nám již nezprostředkovatelný krajinný aspekt tehdejší doby, který Trautenbergera jako znalce Podesní nutil, aby tato menší sídla na západní straně povodí do Podesní nezačlenil. To je však méně pravděpodobný důvod. Rozhodně nám svým vyobrazením a publikací poskytl Gustav Trautenberger zajímavý pohled na možné vytyčení mikroregionu Podesní.

Die geographische Abgrenzung des Tesstales laut Trautenbergers aus dem Jahre 1872

Zusammenfassung

Der erste Autor, der die Monographie vom Tesstal publizierte und der Tesstal auch geografisch abgrenzte, war Brünner evangelischer Pastor Gustav Trautenberger in seinem Werk „Das Tessthal in Mähren“, das erstmal im Jahre 1872 in Brünn herausgegeben wurde. In dem Buch, sofort auf den ersten Seiten unterbrachte er die Übersichtskarte, die das Tesstal laut seiner Vorstellung zeigte. Mit diesem Umriss, der durch viele Gründe kuriös und interessant ist, werden wir uns in der Betrachtung über der geographischen Charakteristik des Tesstales befassen. Laut Trautenberger Vorstellung wurden zum Tesstal die ganzen Gemeinden Kouty (Winkelsdorf); Přemyslov (Primiswald); Loučná nad Desnou (Wiesenberg) mit den Katastralgemeinden Rejhotice (Reitenhau), Kociánov (Kozianau) und Filipová (Philippsthal); Velké Losiny (Gross Ullersdorf); Bukovice (Buchelsdorf); Žárová (Neudorf); Vernířovice (Wermsdorf); Klepáčov (Kleppel); Rudoltice (Rudelsdorf); Sobotín (Zöptau); Maršíkov (Marschendorf); Rapotín (Reitendorf); Petrov nad Desnou (Petersdorf); Rejchartice (Reigersdorf); Vikýřovice (Weikersdorf); Šumperk (Mähr. Schönberg); Temenice (Hermesdorf); Hraběšice (Rabenseifen); Nový Malín (Frankstadt); Krásné (Schönthal); Dolní Studénky (Schönbrunn) und Bludov (Blauda) zugeteilt. In dem Sinne teilte Trautenberger nicht zum Tesstal einige Gemeinden und Katastralgemeinden zu, die aber laut der Tradition zum Mikroregion Tesstal zugegliedert wurden. Es handelt sich um die Ortschaften Pekařov (Beckengrund), Horní Bohdíkov (Deutsch Märzdorf), Prameny – Štolnava (Stolenhau), Osíkov (Aspendorf), Horní Temenice (Ober Hermesdorf) und Gemeinden Bratrušov (Brattersdorf) und auch Sudkov (Zautke).

übersetzt von Richard Jašš

Fotogalerie Podesní

Karel Kocůrek

Slavnost u příležitosti obnovení kaple sv. Rocha v Petrově nad Desnou, 2006. (foto Karel Kocůrek)

Obnovený tzv. „Pechův“ rybník v Rapotíně, 2006. (foto Karel Kocůrek)

Rejchartice, duben 2006. (foto Karel Kocůrek)

Obnovená Velikonoční jízda (na kolech), 16. duben 2006. (foto Karel Kocůrek)

Horní Bohdík (Deutsch Märzdorf), 2005. (foto Karel Kocůrek)

KULTURNÍ REVUE

Představujeme umělce našeho kraje ...

Alena Kochwasserová (nar. 1983)

Z nepřehledné řady těch, kteří v pubertě a raném mládí mají potřebu psát básně (to samo o sobě je samozřejmě pěkné a hodné uznání!) vystupují nemnozí, kteří díky svému nadání a citlivosti k umění nám nepodávají jen dokument, ale už svébytnou poezii, kterou čteme a vnímáme zároveň jako pravdu a krásu. Z této

vzpomínané řady vystupuje také Alena Kochwasserová – rodem z Kamenné, bydlíštěm v Šumperku, absolventka střední školy návrhářství oděvů.

Poezie Aleny Kochwasserové je nezaopomenitelně ženská, chvěje se v ní cit a v některých místech vyšlehuje až rozumem nekontrolovaná vášeň. Přitom – a to je dnes už skoro vzácné – je to poezie vysloveně cudná slovem i výrazem. Je to prostě poezie ženská a pěkná. Píše ji více méně pro sebe a pro svoje nejbližší okolí, ale zúčastnila se s ní letos také soutěže o šumperského Havrana a získala druhou cenu v nejvyšší kategorii. Na autorku můžeme ale prozradit i to, že se pokouší i kreslit a malovat.

Jaká tvorba a inspirace u ní v dalším běhu života převládne – zda slovesná nebo výtvarná – neví ještě sama. Chceme doufat, že se umění bude věnovat i nadále, že mu bude věrná. Že jednou uvidíme, jak svoje radosti a strasti, které přijdou, prožívá nejen mladá krásná dívka, ale i zralá (a krásná) žena.

zg

Chci!!!

Alena Kochwasserová

Já chci, já chci tě láskou nazývat.
Já chci být tvá první a jediná.
Já chci být tvůj odraz v zrcadle.

Já chci se vidět v očích tvých,
být jen jedním tělem a to tvým!
Já chci tě láskou zahrnout.
Já chci jen tvoji malou múzou být.

Já chci jen s tebou svůj život žít!
Já chci tisíc a jednu věc.
Já chci je s tebou prožít přec.

Doteky

Günter Hujber

Promarněné doteky se dají dohnat
intenzivním dotýkáním.
Promarněné doteky se dají ještě dohnat
i méně intenzivním dotýkáním,
vlastně jakýmkoliv dotýkáním.

Dotýkání se myslí.
Dotýkání se těla.
Dotýkání se všech bytostných částí.
Dotýkání se úplně všeho a všim tak
jak se to nedá ani deskriptivní geometrií
věrohodně vyjádřit.

Odřené vědomí prodírající se
mezi vzájemným dotýkáním
se už nikdy nechce vzpamatovat
už nikdy nechce existovat
už nikdy nechce vidět ani slyšet.

Promarněné doteky jsou jak prsty
slepého pianisty.
Mohou se snažit hrát po hmatu,
po paměti,
ze vzpomínek,
ale také mohou zapomenout
a pouze marně bloudit nad funkční klavi-
aturou

Meandry Desné

Ivo Müller

Desná není děsná, a málokdy je děsivá; v Hučivém dole spíše teskná, v Divokém dole divukrásná. V dobrém rozmaru stírá svými dvěmi rozpřaženými pažemi pramínky chladivého potu ze skrání starého Vozky, přičapeného před fůrou kamených bočnicků, a ze zachmuřeného čela věkovitého Praděda, hrozícího svou sukovicí rozverným kopcům, jež se jako mladí jelínci rozbíhají zpod jeho pláště do všech stran.

Rodí se jako vějří tenkých prstů roztažených kdesi po kopcích (dle rodného listu je její kolébkou severní svah Kamzičnicku, nadmořská výška 1310 metrů). Mohutní s jarem, kdy pěna ze sněhových peřin a firnových duchen víří v tůních pod peřejemi, a omývající prach z nohou stařeckých velikanů, přibírá rmut a kal. Střemhlav se vrhne přes rulový stupeň pod Medvědí horou, ladně se ohne přes břidlicový práh mezi Černou stráňí a Spálenou. Sem a tam laškovně zahýbá spadlým kmenem v Plchově soutěsce či lopatkou vodní turbíny na Dlouhých stráních.

S létem se mírní a pospíchá do vesnic, vylézá z lesních Koutů do loučných niv, ve Velkých Losinách se ohřeje u Elišky a sirným mokem si připije s Karlem, o kus níž podá levici Mertě a zároveň si pravici potřese s Losinkou. A v žerotínské ruční papírně přiloží ruku k dílu vpravdě uměleckému. Roste a sílí, když vydlážděným a vyrovnaným korytem pospíchá Šumperskou kotlinou, jako by času nebylo nazbyt, jako by léto mělo na kahanu...

Na podzim ztvární – kam pospíchat? Ubývá bujarosti, ale nikoli síly. Najed-

nou je času dost a je příjemné jít oklikou. Rozmáchnout se, doširoka se rozvlnit a kývnout zpět k horám, po větru poslat vlhký polibek tatičku Pradědovi. Ještě se nadechnout, v bocích se zhoupnout, než její jméno po 43 kilometrech běhu a kilometrovém přiblížení srdci Země zmizí z map při splynutí s Moravou, při vstupu do Mohelnické brázdy a na horní Hanou.

Zatím ji nechali – zatím ji dovolili třikrát se zavlnit mezi Šumperkem a Bludovem, tam v polích, kde se k ní přimkne železniční trať a společně obejmou výslunnou dubohabrovou stráňku. Brýlatý profesor tam o ní prohlásil, že prý meandruje a že

Podzimní hladina. (foto Ivo Müller)

Sasankový koberec. (foto Ivo Müller)

se laterální a vertikální erozí zařezává do fluvialních a deluvialních sedimentů – jíílů, písků a písčitých jíílů. Směšné! Ona se přece vine krajinou a hravě posunuje zase o kousek dál tu trochu hlíny a kamení, co si sem před nedávnem přinesla. Jiný člověk, v montérkách a gumákách, vykřikoval cosi o melioracích a gabionování. Trapné! Nic takového nepotřebovala od poslední doby ledové. Rozkošatělé lužní lesy, co dříve kolébaly její blankytně rozvlněnou stuhu, jsou pryč, zbylo jen pár topolů, olší a vrb na samém břehu, a maličko bujného podrostu v prudkých ohybech, v nichž se těžkopádné stroje zemědělců neotočí. Vody pod čističkou odpadních vod nejsou pstruhově čisté, větve sklánějící se nad hladinou nejsou ověšené moudivláččími hnízdy, ale cáry igelitů, podél břehu nevedou stopy vydrů, ale traktorů ... A přece stojí za to se sem zatoulat, na místo, kde ti ještě něco řeka říká...

Vyjdi od kapličky na bludovském kopci, polní cestou jablonovou alejí po zelené

turistické značce; nebo z jejího druhého konce od bludovského nádraží; anebo od šumperské střelnice vzhůru podél chat. Přivstaneš-li si po zimním spánku, najdeš listnatý hájek na výspě nad řekou ještě dřímající. Projdeš se po doširoka rozvinutém sasankovém koberci, tisíce bílých hvězdiček rozhozených na zeleném sametu. A napočítáš i další jarníčky: podléšku, plicník, dymnivku a lechu, shýbneš se pro petrklíč k ježčím vrátkům, zakopneš o kopýtník a hravě rozeznáš žlutý orsej od žluté sasanky pryskyřníkovité. Skrz holé větrové dubů, habrů, bříz a lip krásně uvidíš řeku Desnou, jak se ti vlní pod nohama. Jeden zákrut, těsně pod svahem, chystá katovskou smyčku. Obtáčí poloostrov, jehož šíje je vpravdě divčí – stěží deset metrů od břehu k břehu – napříč s náhrdelníkem zvířecích stop. Kdo ví, možná už příští jarní tání smyčku odřízne a na ostrově uvězní houf zoufalých kopřiv.

Ale kvůli kopřivám sem nechodím – jsou tu k vidění jinačí skvosty. Třeba

hbitý rybařik, létající drahokam, modrooranžový ptáček ledňáček. Jako střela proletí nad hladinou a běda neostražitým rybkám; do hrdla dokáže vsoukat i takovou, co je málem delší než on sám. Řídce, ale pravidelně se objevuje na dolním toku Desné a místy i zahnízdí v odtrženém svahu. A či že to stopy vedou z vody na strmý blátivý břeh? Již několik roků pozoruji nahodaný strom na výběžku poloostrova. Naposledy na něm bylo opět několik čerstvých hryznutí. To nějaký bobr-pionýr podniká výpady do šumperského Podesní z Litovelského Pomoraví, kam byl počátkem 90. let vysazen a pod zákonnou ochranou se mu dobře daří. Dobře, bobře, dobře. A ještě jedna zajímavost na malém poloostrovku: vějíře pštrosího peří, hustě zapíchané pod olšemi. Ne, to peří není ptačí, patří sličné a statné dekorativní kapradině, pérovniku pštrosímu. Odkud se tu vzal, těžko říci, snad vyrostl ze zapíchnutého kopí rytíře Palečka. Oblíbil si stinné břehy vodních toků. Mívá dva druhy listů, na tomto místě jsem však našel pouze listy bez výtrusů.

Lužní lesy a nivy kolem řek jsou nejpřívětivější a nejprostupnější na jaře, když opadne voda z jarních záplav. V dubnu mívá Desná největší průtok a pravidelně se v těchto místech a dále až k ústí do řeky Moravy rozlévá do okolních polí a luk. V roce 1997, při stoleté vodě, společně s Moravou ukázala svou děsivou tvář a trhalá hráze i rekordy. Počátkem července tehdy, po několikadenních deštích, vzedmula hladinu o 3 metry a průtok zvýšila téměř na 50-násobek průměru. Úzko bylo těm, kdo svůj dům nepostavili na skále, ale na písčitých desenských březích...

Léto je obdobím komárů a kopřiv, a tehdy snad jen vodáci, vyzbrojení repelentem

a pádly na začátečnickou obtížnost WWI, dokážou bez újmy proniknout džungli, která během pár týdnů vyrostla kolem řeky na bahně jarních záplav. I moje první seznámení se zákruty Desné bylo od kormidla. Coby mladší školáci jsme si s kamarádem z jednoho ne příliš dobře zabezpečeného skladiště vypůjčili pár polystyrenových desek, a s bidlem v ruce a nadšením v srdci vyrazili po proudu, vstříc Černému moři. Polystyreny byly vratké, ale naštěstí se nedalo v letních mělčinách propadnout hlouběji než po pás. Projeli jsme pár kilometrů, moře zůstalo daleko, ale prožité dobrodružství bylo srovnatelné s výpravami Hanzelky a Zikmunda.

Na podzim sice komáři mizí a kopřivy chřadnou, leč břehy Desné zůstávají neprostupné až do zimních sněhů a mrazů. Od pozdního léta jsou domácí kopřivy a liány chmele a planého vína stále více utiskovány armádou roztahovačů přístěhovačů. Budiž jim připsáno k dobru, že alespoň oživi příkopy, břehy a pustá místa v době, kdy naše domácí druhy nabízejí už jen vadnoucí zeleň listoví. A tak vyraziš-li k podzimu (a zalistuješ-li časopisem), seznámíš se s japonskou křidlatkou, prskající netýkavkou, kanadským zlatobýlem či podzimní planou slunečnicí.

Zimou se kruh uzavírá. Po opadnutí listů se život řeky zprůhlední, na sněhu vyniknou stopy těch, co neutekli na jih ani nezalezli do děr. Silný mráz dokáže spoutat i vodní hladinu. A ten opravdu třeskatý proměnění říční koryto v bruslařskou dráhu – jedinečný a vzácný způsob, jak si osedlat řeku, která není děsná a málokdy je děsivá.

Život

Alena Kochwasserová

Život, lávka bez zábradlí.
Jen dej pozor a nepřepadni!
Lávka je vratká a kluzká,
jít přes ni se závratí, bez obav
není lehké.

Pod lávkou je voda temná,
černá a hluboká.
Nejeden člověk v ní
už k břehu nedoplaval!

Já ale z výšek mám strach,
kolena se mi podlamují
a nohy ukluzují.
Pomóc, padám,
padám bez záchrany,
bez naděje na návrat.

Jen temná, černá voda
se nade mnou zamyká.
Je ticho, klid.
A únava mi víčka zavírá
jako ruka matky.

Sbohem, sbohem živote.

Jen pár teček, nic víc....

Günter Hujber

.. několik teček, které mají význam
jen jsou-li spolu pohromadě.
Každá z nich znamená jen ubohý puntík
barvy,
Jen nepatrný náznak toho co má přijít.

... několik teček,

které spolu dohromady skrývají velké
tajemství.
Počátek konce ukrytý ve výletu odnikud
nikam.

Pronikají mnou tóny demobilizace
Proniká mnou Eliášův oheň.
Demobilizace je jen ta osamělá tečka,
Eliášův oheň = sršení vztahů
je však suma teček,
které dohromady skrývají obrovský vý-
znam:
sirény
opatství
demobilizace
martyrium

Chci se prolétnout,
Letět a nikdy nepřistát.
Leč díky zlámaným křídlům
narážím do zdi nepochopení.

.. několik teček, které mají význam
jen jsou-li spolu pohromadě.
Každá z nich znamená jen ubohý puntík
barvy,
Jen nepatrný náznak toho co nutně při-
jde.
.. několik teček spolu konečně vidím
pohromadě.

Šachová hra dvou králů na tvrdáky končí
patem,
navzdory zoufalému pokusu o let se zlo-
menými křídly.

Přibouchnutá dvířka by měla zůstat za-
vřená,
ať dále střeží svá tajemství ..
všechny věci komnaty třinácté a všech
dalších ...

Kdo ví

Ivo Müller

Do poháru rulík a blín
a na vrata vzdušný zámek
voda na tvůj větrný mlýn
pod polštář lapený vánek

Kdo ví, kdo ví, co láska vydrží...

Každému rovný díl měř
však těm zlejším přísnější míra
i bílá může být lež
do ucha jehly velbloudí díra

Kdo ví, kdo ví, co pravda vydrží...

Na horách vyrostlá jseš
do země zasetá's byla
ty hory si přenes, kam chceš
jen oka pro pláč tu zbyla

*Kdo ví, kdo ví, kam láska hory
přenáší...*

Muchomůrky. (foto Ivo Müller)

Mrtvé slunečnice

Günter Hujber 8.10.02

Na mrtvé slunečnice je vždycky smutný pohled. Sledoval jsem je zase jednou z jedoucího vlaku do Prahy. Jedno pole, druhé pole. Samé černé, skloněné hlavy. Působí to zvláštním dojmem nějakého konce, zániku, prostě jako kdyby všechno pěkné bylo pryč. Mezi nimi najednou vidím jednu hrdě se tyčící, zvedající hlavu za vykukujícím sluncem. Ta jedna je vlastně poslední bojovnice. Je to určitá naděje – nebo spíš vzpomínka?...Spíš vzpomínka, protože je jasné, že i ta za chvíli umře, ale aspoň se snaží. Srovnávám to s lidským životem. Je to zvláštní zkrácená paralela.. Zasazení semene, vyklíčení, nenápadná neosobní rostlina se vyvíjí v krásnou květinu, zářící a těšící. Někdy si připadám jako ta jediná žijící rostlina v mrtvém davu, ale někdy taky jako celé pole těch mrtvých slunečnic. Co tedy vlastně jsme?... – jediná individuální, živoucí rostlina nebo mrtvý dav? V podstatě existuje spousta jedinců (dav), kteří se životem pouze ubírají ke „zdařnému konci“ a jako zářící slunečnice si nepřipadají nikdy nebo pouze ojediněle. Rozhodli se dobrovolně podporovat svou životní trpkost a tzv. pouze přežívat. Oproti tomu existuje také hrstka jedinců, která se není schopna smířit s údělem mrtvých slunečnic a za každou cenu se snaží hlavu zvedat výš a výš.. v podstatě život prožívá naplňováním si svých snů a přání. Ale i tahle kategorie jedinců si někdy připadá jako dav mrtvých slunečnic. V podstatě jsme tedy pole mrtvých slunečnic všichni. Jen někteří se snaží, alespoň na ten krátký pohled z okna vlaku, ozvláštnit ten smutný, právě těmito přežívajícími tvory kalící, pocit beznaděje v krátkou naději.

Úvaha věnována všem rozkvetlým slunečnicím

Kalendář akcí pořádaných občanským sdružením

Obnova kulturního dědictví údolí Desné pro rok 2007

8. dubna 2007	- Velikonoční jízda
květen 2007	- Koncert dětí ze základní umělecké školy v Šumperku v kapli v Pekařově
22. června 2007	- Vydání 3. čísla časopisu Podesní
11. srpna 2007	- Pekařovská pouť
říjen 2007	- Svatohubertská pouť
prosinec 2007	- Adventní koncert v Pekařově
24. prosince 2007	- Vydání 4. čísla časopisu Podesní

Seznam prodejních míst pro časopis Podesní v roce 2006

Šumperk

knihkupectví Duha, Čs. armády 7, Šumperk, tel: 583 212 933

Informační centrum města Šumperka, Vlastivědné muzeum Šumperk, Hlavní třída 22, Šumperk, tel: 583

Vikýřovice

Obecní úřad Vikýřovice, tel: 583 213 146

Rapotín

Trafika Fojtík (u kostela), Rapotín

Prodejna Smíšené zboží COOP, sídliště U Skláren

Sobotín

Prodejna smíšeného zboží „DOMINO“, Sobotín 79, (tel: 602 768 643)

Vernířovice

Obecní úřad Vernířovice, tel: 583 237 041

Smíšené zboží Roman Měrka, Vernířovice 62, tel: 583 237 043

Velké Losiny

Informační centrum obce Velké Losiny, Lázeňská 22, Velké Losiny, tel: 583 248 361

Obecní úřad Velké Losiny, Rudé armády 321, Velké Losiny, tel: 583 248 422

Smíšené zboží Horák-Jašš, Osvobození 288 (u kostela), Velké Losiny, tel: 583 248 377

Ruční papírna Velké Losiny, a.s., Velké Losiny 9, tel: 583 248 433

Potraviný Tomášek a Tomášek, sídliště 1. máje 530, Velké Losiny, tel: 583 248 447

Loučná nad Desnou

Smíšené zboží + ovoce-zelenina Dana Hetmánková, Kociánov 3, Loučná nad Desnou, tel:

Pokyny pro zájemce o předplatné časopisu Podesní

Od počátku roku 2007 je možno si zakoupit předplatné časopisu Podesní a nechat si ho poslat poštou rovnou do schránky. V případě zájmu o tuto službu, je nutno zaplatit roční předplatné ve výši 70 Kč na bankovní účet 1907432359/0800 a poslat zprávu s oznámením předplacení, bankovním spojením a adresou, na kterou má být časopis zaslán na adresu redakce – Mgr. Richard Jašš, Maršíkovský mlýn, Maršíkov 67, 788 15 Velké Losiny nebo na e-mail richardjass@seznam.cz.

Strojírenská společnost KUBÍČEK VHS, s.r.o., byla založena jako rodinná v regionu s tradiční kulturou strojírenské výroby. Naší politikou a strategií je poskytnout zákazníkům kvalitně a profesionálně zhotovený a dodaný výrobek k jejich plné spokojenosti, přičemž požadavky a spokojenost zákazníků stavíme vždy na první místo.

Hlavním výrobním programem společnosti je vývoj a výroba dmychadel KUBÍČEK. Dmychadla jsou určena pro přetlakovou nebo podtlakovou přepravu vzduchu, výbušných plynů a jsou založena na principu Roots. Ten obsahuje dva rovnoběžně umístěné dvouzubé nebo třízubé rotory, které se otáčí ve skříni proti sobě a plní funkci pístů. Rotory jsou vzájemně spřaženy synchronizačním soukolím s broušeným šikmým ozubením. Tím je zajištěn bezdotykový chod rotorů a odpadá nutnost jejich mazání. Proto je stlačované a dopravované médium prosté oleje.

Dmychadla KUBÍČEK mnohokrát osvědčila svoji kvalitu na čistírnách odpadních vod, při přepravě sypkých materiálů, na skládkách domovního odpadu. Plynová soustrojí KUBÍČEK Ex, která jsou určena do prostředí s nebezpečím výbuchu, jsou stále častěji využívána jako plnohodnotní pomocníci pro udržení bezpečnosti v oblastech důlní těžby, kde nahrazují zastaralé vodokružní vývěvy při odčerpávání nahromaděných výbušných plynů. Pro tyto účely byl v roce 1993 započat vývoj a o dva roky později i výroba deflagračních pojistek řady FB dle ČSN EN 12874. Soustrojí KUBÍČEK Ex jsou certifikována ve státní zkušebně s platností ve všech členských státech EU.

Společnost využívá při plánování, výrobě i řízení nejmodernější počítačové technologie. Kvalitní technická příprava, přesné obrábění na moderních obráběcích centrech a pravidelné kontroly zajišťují dlouhou životnost soustrojí dmychadel KUBÍČEK i dalších výrobků. Pokud máte zájem o podrobnější informace doporučujeme navštívit naše stránky www.kubicekvhs.cz nebo obchodní kancelář v sídle společnosti ve Velkých Losínách.

Ing. Karel Kubíček
ředitel

KUBÍČEK VHS, s.r.o.
Maršíkovská 615
788 15 Velké Losiny
Česká republika
www.kubicekvhs.cz
tel./fax.: + 420 583 248 285

Ing. Vladimír Potěšil

Rudé armády 360

Velké Losiny

tel: 583248341, 583248168

e-mail: boncopo@iol.cz

Smíšené zboží Horák - Jašš
Velké Losiny 288

Smíšené zboží
OVOCE - ZELENINA
Dana Hetmánková
Loučná nad Desnou 3

od letošního roku
zahájen prodej
v novém nákupním
středisku
v Loučné nad Desnou

Ruční papírna
a
muzeum výroby papíru
Velké Losiny
tel: 583248433

Pálenice Jašš
Maršíkovský mlýn

PĚSTITELSKÁ PÁLENICE

MARŠÍKOVSKÝ MLÝN

MARŠÍKOV 67 - VELKÉ LOSINY

TELEFON: 583248377

MOBIL: 603710220

WWW.PALENICEMARSIKOV.WZ.CZ

**VYPÁLÍME VÁM Z DOVEZENÉHO KVASU,
ZPRACUJEME VAŠE OVOCE NA JAKOSTNÍ DESTILÁT
VYKOUPIME VAŠE OVOCE** (HRUŠKY HRUBĚ BEZ STOPEK - 3 KČ/KG)

reprotisk^{s.r.o}

TISKNEME KVALITNĚ A RYCHLE NA STROJI HEIDELBERG

M. R. Štefánika 318/1 • Šumperk 787 01 • tel.: 583 211 288, fax: 583 280 670
e-mail: info@reprotisk.cz

www.reprotisk.cz

